

НОВ БЪЛГАРСКИ УНИВЕРСИТЕТ

Департамент „История“

Денис Исаев

АВТОРЕФЕРАТ

на дисертация за присъждане на
образователна и научна степен „доктор“

СТАРИННИ ИСТОРИЧЕСКИ ДИСКУРСИ ВЪВ

„ВЕДА СЛОВЕНА“

Научен ръководител: Проф. д-р. Цветана Чолова

София

2016

Дисертационният труд е обсъден на заседание в разширен състав на Департамент „История”, към Нов български Университет от 14.01.2015 г.

Дисертационният труд е в обем от 202 страници:

- Текст: въведение, пет глави, заключение, както и библиография;
- 11 изображения, поместени в текста;
- 2 приложения.

Част от предварителните изследвания по темата на дисертационния труд авторът представя в 4 статии, чийто списък е приложен в настоящият реферат.

Публичната защита на дисертационния труд ще се състои на 27.04.2016 от 14:40 ч. в зала 214 - корпус 1, НБУ, на заседание на жури, определено със Заповед №/..... на Ректора на НБУ.

Рецензиите, становищата на членовете на научното жури и авторефератът са публикувани на сайта на НБУ.

Материалите по защитата са на разположение в НБУ, ул. Монтевидео №22, Департамент „История”, II Корпус, стая № 206.

Съдържание:

<i>Предговор.....</i>	<i>5</i>
<i>Въведение</i>	<i>5</i>
<i>Интерпретация на понятието историография.....</i>	<i>10</i>
<i>I. Глава. Създаването на Веда Словена и нейното време</i>	<i>10</i>
<i>1.1. Идеологиите за национална държава - контекста на историческото време на „Веда Словена“</i>	<i>12</i>
<i>1.2. Концепции за нация</i>	<i>14</i>
<i>1.3. Създаването на славянската доктрина и Веда Словена</i>	<i>15</i>
<i>1.4. Появата на славянското писано слово и въвеждането му в държавността</i>	<i>16</i>
<i>1.5. За личността на Стефан Веркович и отношението му към българите.....</i>	<i>18</i>
<i>1.6. Илиризма и Стефан Веркович</i>	<i>19</i>
<i>1.7. Славянството, сръбската и гръцката историческа мисия(вина).....</i>	<i>21</i>
<i>1.8. Веркович и Русия</i>	<i>27</i>
<i>II Глава. Хроника на спора в контекст на конюнктурната политическа действителност и Веда Словена в българския цивилизационен модел</i>	<i>30</i>
<i>2.1. Хроника на спора до и след възвръщането на българската Държава</i>	<i>31</i>
<i>2.2. Появата на нова политическа, конюнктурна ситуация и понятието „македонизъм“</i>	<i>32</i>
<i>2.3. Историографията за Веда Словена, след 1945 г.....</i>	<i>33</i>
<i>2.4. Историографската позиция за „Веда Словена“, след 1972 г.....</i>	<i>36</i>
<i>2.5. Съвременната историографска позиция</i>	<i>37</i>

III. Глава. Историческият процес, който предполага появата на феномена	39
3.1. Историческите процеси се взаимопораждат	42
3.2. Възможност за появата на древни белези на културата у „Веда Словена“	45
3.3. Възможност за циклично осмисляне на текстовете	48
3.4. „Веда Словена“ преди усядането на средновековните българи	50
3.5. Средновековните българи и „Веда Словена“	52
IV. Глава. Възможност за въвеждането на проблема с различни времеви	
протяжности в текстовете на Веда Словена	55
4.1. За някои качества в образа на епическият герои	58
V Глава. Една хипотеза за социален ред, отразен в епосът Веда Словена	59
Заключение	62
СПРАВКА ЗА ПРИНОСИТЕ НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД	63

Предговор

„Старинни исторически дискурси във Веда Словена” е опитът ми да видя в цялост появата на феномена и културно явление „Веда Словена”. Да съзреш в цялост, изисква наблюдение на начините да се мисли проблемът на изследването, което предполага съществуването на същия, в различни контексти на неговото битие. Би следвало различните контексти да се разграничат и определят, за да се осмислят помежду им. Дискурсите, в този смисъл, означават специализираното знание, което се ползва априори в акта на общуване. До момента, дискурсите за „Веда Словена” не бяха изследвани, събрани в общо съчинение, което да назове възможностите за съществуване в различни контексти проблема „Веда Словена”, което според мен допълнително мистифицира темата и последващите възможности за общуване, свързани с нея.

Съвременният дискурс изисква назоваване, наново, на основните понятия и процеси свързани с проблема „Веда Словена”, което в историческият метод обуславя необходимостта от историографско изследване на проблематиката. Интердисциплинността, е възможността на съвременното историографско мислене-създаване.

Дискурс, в този смисъл, обозначава и общуването в рамките на историческият метод, посредством интердисциплинността.

Въведение

Замислена като поредица, “Веда Словена” представлява сборник с български епически народни песни, издадени и събрани от Стефан И. Веркович. Книгата е определена от един от противниците ѝ, Проф. Иван Шишманов, като “първата българска книга, успяла да заинтересува живо европейския учен свят за България и нейното минало: първата българска книга от международно значение”. Името “Веда Словена” е измислено от самия Веркович, днес то е останало като име на целия цикъл песни и поеми. Пълното заглавие на първото издание от 1874 г. е “Веда Словена. Български народни песни от предисторично и предхристиянско доба. Открил в Тракия

и Македония и издал Стефан И. Веркович. Книга първа, Београд, Државна щампария 1874г.” (Верковић, 1874).

Седем години по-късно е последвало излизането от печат на книга втора, издадена този път в Санкт Петербург(1881 г.) с оригинално заглавие „Веда Словенах, Обрядни песни от язическо время. Упазени со устно предание при Македоно-Родопските Българо-Помаци. Собрани и издани Стефанов Ил. Верковичем. Книга друга, Санкт Петербург 1881 г.” (Verković, 1881)

Около тази книга се формира научен спор от международен мащаб, като участие в него взимат някои от най-изявените слависти и фолклористи.

През 1867 г., на международно етнографско изложение в Москва пристига телеграма от Веркович със сензационни новини – открил народно славянско предание от предхристиянски времена и праща за пример една песен, озаглавена “Древняя болгарская песня об Орфея”.

Още същата година френският учен Огюст Дозон публикува тезата си за оригиналността на песента, но скоро след него, тридесетгодишният тогава Луи Леже отговаря със статия, апелираща за по-внимателното ѝ разглеждане. По-късно тази кореспонденция се превръща в спор, който дори преминава в лични нападки между двамата французи.

Постепенно мнението на специалистите се оформя в два лагера – “за” и “против” истинността на песните. Защитниците, изказали положителни оценки са: Янко Шафарик, Леополд Гайтлер, Огюст Дозон, Алберт Домон, Емил Бюрнуф и българските учени и издирвачи на народни умотворения; Кузман Шапкарев, Димитър Маринов, Моско Москов, Стоян Захариев, Иван Богданов.

Противниците смятат, че Иван Гологанов, помощник на Веркович, е фалшифицирал и изфабрикувал песните. Техните доводи са: неправилен размер, извънредно голям обем, прозаичен дух, нетипични за народното творчество персонажи и мотиви, и неизвестност на материала до 1867 г. Известни учени изявили своя отрицателна оценка са: Луи Леже, Йосиф Иречек, Константин Иречек, Ватрослав Ягич, Иван Шишманов, Михаил Арнаудов и др.

С различен успех и при различни исторически условия са правени анкети в някои области на Родопите от 1868 г. до 1916 г. – както от едната, така и от представители на другата страна в научния спор.

Освен литературен и научен спор, културното явление „Веда Словена“, в качеството на „непопулярен, ритмично неправилен и неумело построен текст с епически песни“ (Богданов, 1997) от съвременна историографска позиция, е един от основните доводи те да бъдат мислени като записи на народно, а не лично - литературно творческо дело.

Схващам проблема „Веда Словена“ като литературизиране, т.е. оповестяване на съкровена обредна реалия. Присединявам се към мнението, че песните от двете книги на сборника отразяват действителното поведение на жителите в планината Родопи. Те са обречени да са винаги затворена общност, но в контактната зона Родопи и в рамките на българската народностна култура. Основната изследователска позиция предполага, че произходът на един народ, на една народност не би трябвало да се мисли като календарен факт, описван като нашествие и заселване на ново население.

Произходът на народ е процес на хилядолетно обособяване, укрепване и самоосъзнаване на хора в техните историко-географски и културно-исторически пространства.

Тази основна позиция, дава възможност на културният феномен „Веда Словена“, да е запис на обмислени действия на общност, която съизгражда българската народност.

Появата името на Орфей, в негови метатези, в текстовете на „Веда Словена“ създават проблема за автентичността на записите и въпроси за това, възможно ли е да съществува орфизъм в епоса, в каквато и да е от познатите ни форми. Историографската цел на този текст не предполага изследването да наблюдава по същество, в цялост текстовете на песните в епоса. Предварително се предполагат няколко проблемни кръга. Предварителен проблемен кръг представляват формулно записаните стереотипи и каква е нашата взаимодействие, на нас тези които пеем, напяваме, четем епоса. В тези преднамерени ситуации е необходимо, текстовете на епоса да се ситуират времево и пространствено в действие, защото до тук това все още не е направено.

Относно истинността на явлението, не мога да не цитирам Проф. Георг Краев, който по повод авторството във Веркович-Гологановия текст ме провокира с изречението „нима човек може да фалшифицира сам себе си“, поведението си, възприятието и знанието си за света?

В едно от качествата си, у „Веда Словена“ Орфей е в някакъв смисъл създател на учение, което ползва тайни книги и въздейства над божествената предопределеност. Самият герой заставя божествеността да му служи. Потребността от запис на книги, би трябвало да ни подсети за възможностите на запис на културен синкретизъм по отношение на двата основни типа поведение, които наблюдавам. Двата типа поведение са, от една страна, този който изисква умения за живеене в градска среда и другият, според който, добродетелността се съхранява в традицията и е възможно да бъде съхранен в живота на селското средновековие. В този смисъл, цел на изследването е да наблюдава и възможностите за състояването на двата типа поведение в културното явление „Веда Словена“.

Произходът на българите в текстовете на епическите песни поставя проблема за Другия, но и за възможността за синкретизъм на активни-поведения на общности във видове време и общностна организираност.

Задача на историографската част на текста е, да наблюдава славянството у „Веда Словена“, като мощен държавно творчески процес. Държавниците на Първото българско царство създават възможността и за идеологизация на Идеята за Държава с последваща славянизация. В текста „Веда Словена“ славянството като функция съхранява първообраза си, единствено достоен, да осъществи чуждо поведение със своето. Метаморфозата устност - литературност, наблюдавам като нестихващ процес на българизация на културния феномен.

Историографският факт „Веда Словена“ съм наблюдавал като своеобразна феноменология на духа, текст изразяващ слаба литературност и силна вяра, проявена и съхранена в дълга традиция на низово пеене-декламиране. Днешното състояние на изследванията не може да ни представи социалната йерархия на общността в която са изпълнявани песните и дали песните имат смисъла си на мистериален или посветителен акт, но е възможен опит за реконструкция по спомени, в анкета. Необходимо е да се наблюдават предмети от бита на българите-мохамедани, с цел да се видят, ако присъстват образите от текстовете на песните.

Друга цел на изследването е, да се наблюдава подробно и делото на самият Веркович. В научният спор е подминат факта, че Веркович е първият разкопвач на крепостта Цепина, той е и първият издател на „археологическите“ проучвания. Тези факти провокират да мислим Веркович като близък познавач на културата на местното население.

Ситуационната употреба на стиховете от „Веда Словена“ формират своеобразни възможности за видове протяжност на времето (Богданов, 2012 стр. 31-48), следователно и пространства (Фол, 2004), в които епосът функционира. Песните във „Веда Словена“ би трябвало да са в контекст с обредни пространства в които те са изпълнявани.

Вече се има предвид, че „Веда Словена“ съчетава натрупани пластове на фолклорни епохи, за които се смята, че не могат да бъдат отделени, поради смесването на митично, вълшебно и битово. „Това, което се е получило, може да се отнесе към много исторически реалности, без да представя някоя от тях“ (Богданов, 1997).

В историографската част търся отговори на историческите въпроси:

Що е „Веда Словена“? Кой я събира? Защо го прави? Кой му помагат? Изданията? Зараждането на полемиката и какви са страните в нея? Присъди над сборниците. Кога се запознаваме с нея? Нужна ли ни е сега? Каква е предварителната цел на изследователите ѝ? Посоки в които може да се тръгне. Защо е ценна за науката Веда Словена? Помага ли се с нея на българите (с възможност за по широко значение, дори в рамките на Югоизточна Европа). Жив ли е още епосът? Пее ли се още или се разказва? Какви сведения пазят в себе си песните? Променени ли са имената, ако все още съществуват в преданията? Защо епосът съхранява общобългарски спомени и възможни исторически събития?

Правя преглед и на спора от 80-те години на двадесети век, в контекст на тогавашните постижения в историческата, езиковедската, фолклорната и археологическа наука. Изследователите на проблематиката, от тогава до днес, формират историографското поколение, което събира няколко демографски поколения. Посредством изясняването на позициите, правя и разграничаване и на историографските поколения до наши дни.

Интерпретация на понятието историография

Възприемам Историята като незавършен процес, в който събитията се взаимопораждат. Методът на изследването ми предполага, че миналото не е завършеност, то има възможността да се изживява наново. Стига да бъде искрено мислено, става възможно да се изживее и предстоящото.

Потребността да се назове изживяното в процеса на изследването е характерна за всяко поколение историци. Всяко поколение пише своята история, според нравствеността която носи в поведението си, този процес е историографски. Мисля историографията като своеобразна форма - феноменология(проявление) на духа на общност, която търси себепознание и назовава своите проявления в различни протяжности на историческото време. Общността на историографското поколение, събира няколко демографски поколения и дава възможност на изследващия, да сподели в изследването си собствената си система от добродетели, а по този начин тя да се превърне в споделено поведение.

В изданието на сборника от 1997 г. (Богданов, 1997) непопулярният, ритмично неправилен и неумело построен текст с епически песни, съвременните изследователи наблюдават като възможност за запис на текст, функциониращ в нелитературна среда. В същото издание се формира съвременна историографска позиция към записите на епическите песни, а текстовете на песните са наблюдавани като функция в общност, за която не е характерен дори и единен литературен език.

I. Глава. Създаването на Веда Словена и нейното време

Тази глава представя историографското представяне на политическите, конюнктурни и идеологически условия, на които принадлежи историографското поколение на Стефан Веркович. Този подход определя системата от споделени добродетели, според която са формирани основните тези и отношението към феномена „Веда Словена“.

Тази част на текста показва интереса към историята и културата по нашите земи от първата половина на XVI в., когато в Западна Европа започва да се формира идеята за организация на държавата от национален тип.

В България процеса на изграждане държава от национален принцип е изживян диахронно, неговата протяжност протича повече от два века след Западна Европа. В края на XIX век, новата българска държава преживява своето Възраждане и по този начин възвръща държавността си по установен, съвременен и европейски модел.

Следвам Рая Заимова, която предполага, че книжнината е един от факторите които подбуждат и жаждата за знание на редки езици и култури. От този интерес се зараждат ориенталистиката и свързаните с нея византистика, нумизматика, археология – все науки които ще се обособят и развият след XIX в. Жаждата за знание на редки езици и култури, интересът към Изтока, до голяма степен формират и отношението към „Веда Словена“ като към индийски ведически текст, какъвто тя не е.

В онази епоха понятието археология, в буквален превод „наука за старините“, е събирателно и означаващо интереса към старините, от западно-европейските пътешественици и агенти между края на XVII и средата на XIX в. Събирането и манипулирането със старини би могло да подсили всяка доктрина за национална държава. В изследването си разглеждам накратко процесът в който първите европейски изследователи пробуждат интересът към миналото из нашите земи. Този интерес два века по-късно формира и романтичното отношение на историографското поколение български „стариначи“, включително и Стефан Веркович, Димитър Маринов, Стефан Захариев, Кузман Шапкарев, братята Миладинови (Захариев, 1973, и Захариев, 1902).

Сведенията за този период от българската историография, са откъслечни и случайни. Дължим ги на епизодични съобщения в тогавашния периодичен печат, както и на обиколките и записките на братя Хермингилди Карл Шкорпил, както и на Константин Иречек. Те събират всички свои издирвания върху най-характерните паметници у нас. Педантично, без много коментари, преразказват чутото и видяното и правят опит да систематизират целия материал, но за дълбоки исторически задълбочени интерпретации на античното наследство на културата, все още не може да мислим. Знанието на първото историографско поколение учени, съвременен на „Веда Словена“, в този първи етап, не е в състояние да осмисли възможната поява на антични реликти в поведението на която и да е общност из българските земи.

Научната историография на България се изгражда в периода на националните борби за политическо обединение на етническите българи на Балканите. Извоюването

на национална независимост и възстановяването на българската държава е белязано от националния идеал и интелигенцията застава начело на движенията за неговото осъществяване.

В основата на изграждането на новата българска историография са съчиненията на медиевистите от края на XIX до средата на XX в. Обръщането назад към началото на българската държава през Средновековието и възвръщането на националното ни самочувствие е съществена част от формирането на модерната българска нация. В този смисъл българската медиевистика е подвластна на политическите идеи на своето време. Учените обосновават множество тези, които са в съгласие с модерните идеи на това време, но отнесени към Средновековието не винаги отговарят на изискванията на критична историография.

Изключителната ерудираност и систематичност на поколението медиевисти от този период създава ореола на безспорния им научен авторитет и следващите поколения историци почти дословно, по ред причини, преповтарят техните научни тези.

При формирането на българската национална идеология и археологическият интерес се измества в посока на българското средновековие. По отношение на античното наследство, продължават случайните открития. Повечето находки, първоначално само са съобщени, а значително по-късно са анализирани и интерпретирани от Богдан Филов, впоследствие и от следващите поколения учени.

В периода, в който е подбуден интереса към историята на българските земи в древността, остава в обсега на случайността или в ръцете на руски или западноевропейски дипломати, военни, инженери, агенти и пътешественици. За дълбоките процеси на културен обмен и синкретизъм, които се предполагат у „Веда Словена“, на този етап са все още невъзможни. Такъв е историографският контекст в който Стефан Веркович ни въвежда във възможната спекула-пренос на антични реалии в съвременната традиционна култура. В този контекст се мистифицира и явлението „Веда Словена“.

1.1. Идеологиите за национална държава – контекста на историческото време на „Веда Словена“.

В епохата на българското Възраждане, без помощта на институция се формира идея за модерна Българска държава. Българските възрожденци формират идеите си,

според Европейският модел на модерната държава, където за първи път е използвано понятието „държава”(il stato), в съвременен смисъл на понятието.

Модернизирайки се бавно в рамките на разпадащата се Османска империя, българското общество, през XIX век, започва да се откъсва от орбитата на Ориента и да заявява съпричастността си към ценностите на модерната европейска култура. Общуването с „просветна Европа”, в онези години, е преди всичко в сферата на идеите, в популяризирането на завоеванията на европейската общественно–политическа мисъл от Просвещението насетне.

Популяризирането на миналото културно величие и приноса в обобщоевропейската история, при формирането на идеологията за модерната държава става диахронно в България. Ако за Франция този историографски процес е характерен за XVв., то балканските държави пропагандират историческата си приемственост и посредством нея обосновават модерната суверенна държава, едва в XIX. В тези процеси пряко е замесен и Стефан Веркович - издирвача на песните от цикъла „Веда Словена“.

Популяризирането на миналото културно величие и принос в обобщоевропейската история, стои и в основата на оформящият български национален проект. В средата на XIX в., в условията на изграждането на национални държави на Балканите, една от основните мисии на идеолозите на българското Възраждане е „научно да обосноват” правото за български независим държавен живот. В тази насока са историографските опити и на Раковски за доказване на „Древния” произход на българите, на старинността на българския език, фолклор и митология, популяризирането на културния разцвет и могъществото на Средновековната българска държава, като акцентира на моментите на надмощие над Византия (Денчев, и др., 2010). В изследването си разглеждам историзма на Раковски, като опит за създаване на исторически текст. Историческият текст е в писмена форма, подчинен е на литуатурни правила и цели, това го отличава, и дистанцира вероятностите за сравнение с явлението „Веда Словена”. Делото на Веркович-Гологанов отразява традиционна, устна нравственост, съхранена в поведението на българите от Западните Родопи. Това поведение не е исторично, носи други културни белези, за това и е несъпоставимо.

Проблем при определянето процесите които формират българският национален идеал, спрямо останалият свят е, че българските възрожденци боравят с думата-понятието народ, което не е характерно за останалите европейски езици. Понятието

народ е лингвистичен проблем, спрямо процесите в Европа които формират идеите за националната държава. Мисля, че не е случайно, че във българската възрожденска литература, почти не се среща понятието национална държава, т.е. формирането на съвременния модел за българска държава има изключителен характер. Изключението, което представлява българския модел за държава, предполага и появата на културно явление „Веда Словена“.

1.2. Концепции за нация

„Нация” е основно понятие което определя и разбирането контекста на явлението „Веда Словена”.

Някои от основните теоретични постановки за понятието нация, изясняват многостранно същността на средата, в която националната държава става водещия субект в международните отношения и създават условията на историографското поколение, на което Стефан Веркович принадлежи. За тази цел се приема състоятелността на твърдението, че националната идентичност е късен продукт в развитието на човешката цивилизация и представлява нова социална организация на обществото. Самото понятие „нация” се ражда в епохата, в която Просвещението и Революцията разрушават свещения йерархичен династически ред.

Съвременният смисъл на понятието „нация” е интерпретация, която започва да се използва систематично в ерата на революциите (американска и френска в последната четвърт на XVIII в). Понятието нация за Френската революция, съчетава разбиране за общността на всички политически осъзнати граждани на държавата въз основа на идеите за всеобщо равенство и народен суверенитет.

В Европа, началото на XX в., се формират държавни образувания от национален тип, теоретично се оформят две основни концепции за нация. Соня Хинкова (Хинкова, 2010 стр. 327-430) ги намира за първи път споменати от Фридрих Майнеке в неговата книга “Световна буржоазия и национална държава”, издадена през 1907 г. В нея той говори за два основни типа нация – “държавна” и “културна”.

Условното разделяне се базира на историческото развитие на две водещи европейски държави – Франция и Германия и формирането на нациите в тях. Това разграничение формира „френската” и “германската” концепции за нация. Първата се основава на обединяващата сила на общата политическа история и конституция, а

втората, на съвместно преживяно културно наследство – език и култура, при отсъствието на държавни традиции. Двата модела, характерни за образуването на френската и германската нация, стават модел за подражание при организирането на модерната държава, но всъщност формирането на нациите е продукт от съвкупността на различни фактори и влияния.

Очертаните характеристики на националната държава, провокира необходимостта, да се наблюдават обществени и държавни процеси, които формират проблема за модел на българската държавност през Възраждането и пряко свързаната доктрина „славянство”, проблем пряко свързан с епоса „Веда Словена“

1.3. Създаването на славянската доктрина и Веда Словена

В тази част текста проследява създаването и идеологизирането на славянството като култура, литературност, институция и държава. В този смисъл, разглеждам историческата мисия на българите и опитът им в създаването и идеологизирането на държавата. Историческата мисия на българите, изравнявам по смисъл с историческата вина, която те носят посредством своето държавно-творческо поведение. Едно от последствията на българското държавно съзидание е феноменът „Веда Словена“. „Веда Словена” е феномен, възможен за проява в българска културна среда и посредством българският подход към държавността.

Историографската позиция поставя българите на картата на Евро-Азия през последните две хилядолетия, където самите те са се означили с историческото си поведение. С поведението си българите полагат началото на цивилизацията там, където превръщат географската зона в културно-историческа. Почти навсякъде където се появят, създават държави. Българите възприемат държавността като начин да се мисли историческото битие, навсякъде изповядват монотеизма заради упованието в единната божественост¹, приобщават с толерантност победени и съюзени, побеждават победителите си с дела, взимат чужди цивилизационни постижения, за да ги направят и свои, за да са в състояние да градят наднационален език и култура.

¹Виж за надписа от Филипи „На многото българи от Бога архонтът Персиан изпрати капхан Исбул, като му даде войски и ичиргу боила и кана боил колобъра и капханът срещу смолянците..., ...който и да търси истината, Бог вижда, който и да лъже, Бог вижда. На християните българите направиха много добрини. И християните ги забравиха, но Бог вижда“. (Бешевлиев, 1981 стр. 79-88)

Разглеждайки в Цялост, Историята на българите, от началото на летоброенето по „Именника на българските кханове“ (Москов, 1988), до днес, историкът ще стигне до това, че мисията на Българите е наднационалният градеж, в смисъла на синкретична държавност, толерантна по отношение на култура, етностност и религиозност. Споменатите качества и принципи изравняват държавността с представата за цивилизация. При тази констатация е възможно да се съзре и подкрепи твърдението на Бочков, че феноменът „Веда Словена“ е частица от общата картина на българската култура (Бочков, 2015).

Представата за Другият, според българският цивилизационен подход, не е за враг. Другия е партньор и той има своята представа и образец за своята мисия, която може да сътвори държава. Неговата мисия е естествено противостоеене, което съдържа изразено достойнство на участието в културното и цивилизационно състезание. Състезанието по отношение на „Веда Словена“ е с възможно най-силните съперници, защото е дълголетно, колкото са и дълголетни партньорите в него.

В историята спекулата е възможен пренос по отношение на контекста на явленията, процесите и текстовете. Различните исторически контексти формират историографски позиции, които са и обществено, социално и политически обособени. За да прочета историографски феномена „Веда Словена“, го поставям в контекста на времето и пространство в което са направени записите на сборника. Политическото и идеологическо време, и пространството на записите, ме отвежда в контекста на текста, но и до представите за добродетелност на писателя Гологанов и издателя Веркович. Очевидното тук е, че човек не може да фалшифицира себе си, поведението си и представата си за свят. Изглежда тази историографска позиция е достатъчна да ни убеди в това, че нападките към даскал Гологанов, за фалшифициране на песенните записи, са принципно неоснователни, но разграничим ли контекстуално историческите процеси. В сближаването ще видим допълнителни нюанси в подбудите за поведение на историческите лица.

Разделянето по истории на явлението Веда Словена, обяснява историографските позиции и определя историографските поколения, показва причините за мистифицирането на текста и бележи в периодите на възраждане интереса към записа на българска епическа култура в края на XIX в.

1.4. Появата на славянското писано слово и въвеждането му в държавността.

Основна теза в тази част е, че в същност делото на Кирил и Методий исторически се осъществява чрез създаването и развитието на старобългарската литература. „Ако делото им(на Светите братя) не бе намерило прием в държавата България, където бяха продължени традициите на възникналата преди двадесет години славянска писменост, имената на солунските братя щяха да останат само в документите излезли от папската канцелария, и дейността им щеше да бъде отбелязвана като един епизод в живота на славяните без исторически последици (Динев, 1977).

В средновековната българска държава делото им не само се възприема, но и служи за развитието на богатата славянска литература. Посредством делото на светите братя и техните ученици, българската родова аристокрация, след Княз Борис, историзира българската държавност за пореден път.

Държавническият процес, който институционализира езика го претворява в слово-ред. Този процес създава нов свят от слово, нов цивилизационен подход въведен от българската средновековна аристокрация.

България е усвоила византийската култура при обстоятелства, които са се създали по-късно в Русия при усвояването на византийската и българската култура. Русия е получила византийския културен опит в адаптирания от България вид, приспособен към нуждите на средновековната руска държава, пропускайки робовладелческата формация, пропускайки античността.

България, извършила огромна реформа в държавата и държавността си. Посредством делото на Борис I, с цената на обезличаването на огромна част от аристократичните родове, които не осъзнават необходимостта от претворяването на държавността². Извършената реформа, според мен е една от най-великите прояви на държавническо умение и зрялост, която променя из корен държавността дотолкова, че предполага усвояването и преосмислянето на нов морал, на нова система от добродетели и нов подход към държавността, носени в културата която изисква умения за живеене в град и писмовността. Към тази култура на Средновековието е била приобщена чрез България и Русия.

Русия, по модел, идеологизира славянството и го претворява в държавнотворческа доктрина и институция. Свидетелство за този процес се намира в

²Избиването на 52-та аристократични рода от Борис.

началото на XVII в., в живота на бенедиктинския монах Мавро Орбини (Църнушанов, 1967).

До 1601 г. Орбини написва „Il Regno degli Slavi“ (Orbini, 2009(1601)), в която се опитва да обедини историческите сведения за т.нар. „южни славянски народи“. Във втората част на съчинението си Орбини прави преглед на историята на отделни народи. На българите посвещава глава - „Исторически данни за кралството на българския славянски народ“, заемаща стр. 289-335, там Орбини, за пръв път внушава славянски произход на българите.

Всъщност „Царството на славяните“ има исторически характер, като с него Мавро Орбини си поставя за цел художествено да пресъздаде някогашната славна история на южните славяни с оглед поставянето им под егидата на папството ("добрият пастир") срещу османците³.

Година след обявяването на Петър I за император на новата Руска империя, през 1722 г., книгата е преведена на руски език, с „известни“ съкращения. От този момент славянството започва да изпълнява мисия на осъзната държавотворческа политическа доктрина, която ще организира имперския облик на Русия.

Книгата на Орбини силно повлиява върху панславянската идеология и историография през следващите векове. На тази основа, в епохата на формирането на националните идеологии в Европа, към XVIII – XIX в., т.е. в епохата на записването на „Веда Словена“ ще бъдат направени няколко опита за ново политическо и спекулативно идеологизиране на славянството, опит който цели превръщането му в държавна доктрина от национален или имперски тип. В явлението „Веда Словена“ ще се търсят мотиви за подсилване на държавни доктрини на XIX в., което е невъзможно и поради това тя е отречена. Въпреки политическата спекула, поведението което феноменът „Веда Словена“ предполага, остава възможно в българска културна среда, според българският модел за Държава, в което се убеждава и Стефан Веркович.

1.5. За личността на Стефан Веркович и отношението му към българите.

Стефан Веркович единствен от европейските слависти на XIX в. който живее продължително и постоянно в българска културна среда, преди всичко сред българите в

³Подробно за историографските процеси и епохата на Орбини виж статията на Заимова, 1997. "Произход, религия и език на българите: еволюция на гледищата в западна Европа /XV-XVIII в./".

Македония (декември 1850 — февруари 1877). Още от самото начало на XIX в., европейската славистика включва изучаването на България. Той опознава бита на българите, живее с проблемите и общностните им стремежи, изживява и подпомага осъществяването на българският национален идеал.

Многогранна е дейността на Веркович в Македония, тя обхваща различни моменти от стремежа на българите за независимост. Като археолог(един от първите разкопвачи на крепостта Цепина), или „антикаджия“ (както обикновено го наричали съвременниците му) издирва древни монети, ръкописи, народни песни, предания, етнографски, географски и подобни на тях сведения за Македония.

Съвременната историографска ситуация, предполага по-широка интерпретация за живота и делото на Стефан Веркович. Публикувани са редица проучвания, които очертават различни страни от неговата дългогодишна и разнообразна дейност. Предмет на научен анализ са били фолклорните издирвания на Веркович.

Съвременното състояние и метод на научните дисциплини, изучаващи човека и общественото му поведение, изисква нов подход към проблематиката „Веда Словена“ и личността на Стефан Веркович.

Изминали са повече от 140 години от първата публикация на „Веда Словена“, отдалечени от историческите предразсъдъци и пристрастия, съвременната историографска позиция, около която се формира и историографското поколение, обуславя общ начин на мислене, посредством който се предопределя и преднамерено поведение, в което трябва да се уточнят някои основни ситуации от живота на Стефан Веркович, както и политическата, и конюнктурна среда.

1.6. Илиризма и Стефан Веркович

(няколко опита за идеологизиране на славянството и Веда Словена)

Стефан Веркович е роден на 4 март 1821 г в село Угляра — Босненско посавие. На 9 годишна възраст, Веркович е настанен да учи в първото основно католическо училище в Босна, в Толиша.

На 12 години, 1833 г. Веркович е изпратен да се учи в Сутинския манастир,⁴ в който са учили и подготвяни будните и родолюбиви момчета от Босна. Всъщност там са подготвени дейците на национално-освободителното движение в Босна, Хърватско и Сърбия. На 2 юни 1835 г. Веркович приел монашеството, което запазил до 1842 г. След завършване на манастирското училище Веркович е изпратен в Загреб, за да продължи образованието си по богословие и философия. В Будапеща и в Загреб се свързва с хърватски и сръбски патриоти. В Загреб влиянието на Веркович от Качич-Миошич се засилва, подпомогнато от политическите настроения в града и придобива осъзнат целенасочен характер. Когато през 1837 г. Веркович пристига в центъра на Хърватско, „илирийското име“ увлича младия патриот от Босна.

Като идейно-политическо движение илиризъм⁵ се основава във формирането хърватската национална култура и обхваща всички области на този процес от втората четвърт на XIX век. Във взаимоотношенията с другите славянски народи, особено място в програмата на движението заема и въпросът за националната независимост на хърватите. В областта на взаимоотношенията с другите славянски народи, определящо значение има идеята за тяхното единство. „Илиризъмът“ изтъква приноса на славянството в европейската цивилизация и неговата автохтонност на европейския континент. За „илириството“ личат стремежи, които целят да внушават мисъл за месианство в историята, като извежда произхода на „илирите“ от древните илирийци и ги свързва със славяните.

Илиризъмът е основен фактор в идейното развитие на Веркович. За това спомага твърде много и обстоятелството, че по същото време босненският младеж живее в Загреб, където е и центърът на илирийското движение. Идеите на илиризма преминават от Хърватско в Далмация, Словения, Босна и Херцеговина. От „илириците“ Веркович възприема идеята за обединение на т.нар. южни славяни. Дейността му в Македония, в последствие, произтича от идеята, която „Илиризъмът“ внушава. Методически Веркович я повтаря, но след опознаване характеристиките на българската култура сам Веркович я

⁴Този част от живота на Веркович, разглежда в първа глава и подробно и Иван Богданов (Богданов, 1991), както и J. Jelenić. *Pisma Stjepana Verkovića*. 240.

⁵За илиризма има немало изследвания. В тях се разглежда обстойно възникването, развитието и значението на движението, изясняват се програмата и дейността на организаторите и ръководителите му. Вж. по-специално следните проучвания: (Кулаковский, 1894), (Šišić, 1913), (Bogdanov, 1958), (Лещиловская, 1968) и (Райкова, 1978)

отличава в името на националното освобождение на българите. В подкрепа на славянската идея и против гръцките политически амбиции, Веркович спомага движението за въвеждането на българският език в училищата - една от основните задачи на илиризма, но и за дейците на Българското възраждане. Подобно значение за Веркович има и илирийското схващане за нуждата от религиозно равноправие. Доскорошен католик, Веркович се включва в борбата за църковна независимост на българите. В поведението си Веркович е повлиян от илиризма и като издирвач на фолклорни творби, древни паметници, етнографски, географски, статистически и други сведения за Македония. Към тях го насочва илирийският възглед за автохтонността и величието на славяните, за миналото и създадените от тях духовни ценности.

„Илиризмът“ е историографската среда, на историографското поколение, в което Веркович е формирал интересите си към културата и наследството на балканските страни от Древността. В съвременната му историографска епоха, обаче няма стабилен исторически метод, според който да се разграничат историческите процеси и събития на нашите земи в Древността. Както се вижда, още от труда на Мавро Орбини, вдъхновител на илиризма, историята в този период има преди всичко пропагандна функция. Заедно с липсата на научен метод, историята по времето на Веркович е средството за обосноваване на политически държавни образувания от национален тип, което пречи за трезвото наблюдение на „Веда Словена“.

Подценяването на ролята на този фактор е една от главните причини за утвърждаването на погрешни схващания относно три важни сфери на неговата дейност — увлечението му по историческия романтизъм, привързаността му към идеята за южнославянско единство, неговата мисия като служител на сръбската пропаганда.

Идейната връзка на Веркович с илиризма, който пренебрегва, има определящо значение за цялостната му дейност и отношение спрямо българският идеал за бъдещата държава. В следващата част наблюдавам идеологическото развитие на Веркович и причините които го подтикват да изостави доктрината на „илиризма“.

1.7. Славянството, сръбската и гръцката историческа мисия.

През 1843 г. австрийските власти забранили употребата на „илирийското име“. От своя страна папата забранил на младите босненски францисканци да се учат в

Хърватско и Унгария. Същата година, през март Веркович напуска Загреб под въздействието на мерките, предприети срещу илирийското движение. Веркович още като студент в Загреб е установил контакт с привърженици на вече изявяващата се сръбска национална пропаганда, което и наложило заминаването му в Белград. Там той, както и множество други български възрожденци е продължил да подпомага освободителното дело на т.нар. „южни славяни“. Веркович започва да изпълнява поръчения на пропагандата, чиито усилия за обединяването на южните славяни до определен момент възприемал като безкористни.

В следствие на революцията от 1848 г. обстановката в Загреб се усложнява, същевременно настъпва криза в движението. При така стеклите се обстоятелство Веркович се завръща в Белград, с цел да се предприеме нещо за народното пробуждане и за делото на т.нар. общославянско единство.

Целите и задачите на сръбската пропаганда са изяснени подробно в историческата наука (Стоянов, 2012 стр. 257-266). Създаването ѝ обслужва интересите на сръбското княжество със съществуващите в него държавни институции. Голяма роля в това отношение изиграла полската емиграция, която си поставила задачата да организира и ръководи борбата на южните славяни. Пазен в строга секретност, „планът“ имал цел Сърбия да обедини „всички сръбски народи“ върху основата на „святото историческо право“, да съдействува за културно-националното развитие, освобождаването и обединяването на южните славяни, като запази за себе си правото на хегемон.

Основен недостатък на тезата „Велика сръбска държава“ е относителната малобройност на сърбите. За да се преодолее основния недостатък било необходимо да бъдат привлечани и асимилирани останалите южнославянски народи, особено българите, които са най-големият клон на славянския народ в рамките на Османската империя.

До Освобождението на България, в Белград, 1868 г., в годината на първата публикация на сборника „Веда Словена“ се изгражда комитет, който се опитва да разпростре сръбската национална пропаганда в съседните на Сърбия български земи, за да попречи на възхода на национална просвета и култура, както и на политическата консолидация на българската нация, особено след създаването на Екзархията.

Главната цел по отношение България била, на този етап, да се обезсили руското влияние сред българите и така да се подготвят условия за освобождението и обединението им с южните славяни под егидата на Сърбия. Това налагало на сръбското правителство да открие своите училища за българите и някои млади българи да завършат богословие в Сърбия. Категорично в тази ситуация ние днес виждаме политическата спекула по отношение идеологизирането на славянството.

В тази ситуация проблемът на „Веда Словена“ е, че текстовете на песните не осмислят никоя политическа, спекулативна позиция. Песните в сборника отрицат възможността за политическа или културна свързаност на двете тези за велика славянска държава, а като културно явление „Веда Словена“ остава възможна, единствено в българска културна среда.

Идеята за хегемонистичната роля на Сърбия, както и някои от набелязаните конкретни мероприятия, фактически отграничават пропагандата от илиризма на Веркович и неговия идеал за обединението на южните славяни.

В обществено-политическата дейност на Веркович, от 1842 до 1850 г. (когато се установява в Македония) се обединяват две основни концепции свързани с политическото и културно единството на южнославянските народи. От една страна това е възгледът на „илирийците“ и от друга, начеващата пропаганда на сръбското княжество. Възпитаван в илирийска среда и станал приемник на нейните идеи, с началната си дейност Веркович гравитира към дейците на сръбската пропаганда. Всъщност това е обяснимо — илиризмът остава да съществува предимно чрез теоретическите си принципи, докато сръбската пропаганда полага усилия да организира т.нар. освободителна борба на южните славяни под османска власт. Сръбската пропаганда не обявява своите принципи, които остават в тайна включително и за самия Веркович, а манифестира солидарността си с южнославянската идея, с което привлича и мнозина патриоти, възрожденци и революционери от нашите земи.

Отхвърлил предложението за държавна служба в Белград, 1850 г. Веркович тръгва за Сяр, в т. нар. „Класическа Македония“. От Сяр започват дългогодишните му издирвания в областта на археологията, фолклора, географията и историята на местното българско население. В Македония Веркович прекарва повече от две десетилетия и видно от кореспонденцията му, се посвещава в служба на освободителните борби и идеали на българския народ.

В Македония Веркович е работил със заем от сръбското правителство. Този заем, Веркович връща. За да върне заема, сръбските власти задържат голямо количество от ръкописи и антики, за които Веркович е заплатил, съответно е останал без средства за живеене.

До 1862 г. Веркович обикаля българските земи, Тесалия, Епир, Стара Сърбия с цел да издирва исторически и културни материали. Какви са били неговите подбуди, ние можем да съдим само по делата му, но и трябва да обърнем внимание на един историографски факт, подценяван и забравен, но споменат от Михайл Арnaudов. В своя огромен труд, Арnaudов споменава, че Веркович е от преселнически род от Тракия, т.е. според него Веркович е от българско потекло (Арnaudов, 1968 стр. 46-47). Несъмнено, ако споменатият от Арnaudов български корен на Веркович е от достоверен източник, това допълнително обяснява и отношението на последния към характеристиките и отликите на българската култура, след като десетилетие е работил в българските земи и е опознал българщината. От тук следва да си дообясним и възрожденското дело на Веркович свързано с България.

С други думи, не мисията на „агент“ довежда Веркович в Македония, както се приема, а неговата дейност сред българите. Дейността му го прави необходим за сръбската пропаганда в последствие.

Веркович съчетава служебните задължения с изследователските си, лични интереси. Погълнат от изследователските си занимания е небрежен към исканията на Белград. От началото на 1865 г. заживява с мисълта за откритите български народни творби от езическо време. Оттогава тази мисъл изпълва живота му, не жали време и средства, за да убеди учените в древния произход на българите(и на славяните изобщо), които счита за носители на най-старата култура в света.

В края на 60-те години пътуванията му намаляват. Оpozнал живота на македонските българи, той счел за по-целесъобразно да престоюва повече в Сяр. Това му помогнало, от една страна да систематизира събраният богат фолклорен материал и да подготви за печат „Веда Словена“, а от друга — да насочва и координира връзките, които е установил с многобройните си сътрудници от различните краища на страната. Логично е обаче да се смята, че това решение е продиктувано и от новите моменти в националноосвободителното движение. Борбата за църковна независимост е навлязла в

решителната си фаза, а оживлението сред българите нараства, активността за възстание в цялата страна се повишава и става идейно осмислена.

През 60-те и началото на 70-те години Веркович участва в българското националноосвободително движение. Съобразно възможностите и убежденията си участва в борбата за църковна независимост, продължава да подпомага училищното дело навсякъде и преди всичко в Източна Македония, чрез Димитър Ножаров се свързва с БРЦК.

Безспорни са обаче след 1868 г. и елементи на известна ограниченост в отношението му спрямо отделни възрожденски дейци. Той се отнася с явна неприязън спрямо всички, които критикували националистичните тенденции в политиката на сръбското правителство, считайки ги неоснователно за врагове на исконната му идея за южнославянско единство. С това главно могат да се обяснят и елементите на отрицателното му отношение спрямо Л. Каравелов, ТЦБК и БРЦК, които критикували шовинистичната линия в политиката на сръбското правителство.

Веркович продължава да работи активно главно за отклоняването на българите от елинизма и безрезервно подпомагал борбата им срещу асимилаторските стремежи на фанариотите. По време на дългогодишната си мисия в Македония, сред българите Веркович проявява жив интерес към тази страна от живота и борбата им, опознава нейните основания и ги подкрепя напълно.

Веркович остава верен на принципите си и фактически не работи за осъществяването на новите цели на сръбската пропаганда. Белградското правителство не му поставя доктринерски задачи, тъй като познава отлично неговата фанатична привързаност към славянската идея, и в определен момент задържа имуществото му, за да го държи в икономическа зависимост.

От критика с по умерен тон, Веркович преминава към директна критика на погрешната белградска политика с вяра, че ще внуши на сръбските държавни ръководители да променят своята политическа линия спрямо Македония.

Целите и намеренията на Веркович го поставят в остро противоречие както с политиката на белградското правителство, така и с дейци на българското националноосвободително движение, които основателно недоволствували от тази политика. В нееднаква степен и поради противоположни причини, Веркович спечелил

недоверието и на двете страни. Дейци на българското революционно движение го обвиняват, че работи за сърбизирането на Македония. Ръководителите на сръбската пропаганда пък го считат за проводник на българските интереси.

Докладите на Веркович, които удовлетворяват очакванията на ръководителите на пропагандата в Белград започват да намаляват. На много места го обвиняват, в прекален българизъм. Веркович може да бъде определен като „фанатизиран застъпник“ само по отношение на собственото издирване на обективната истина за живота на населението в Македония, което той открива и опознава все по-задълбочено.

Както личи, Веркович е подбуден от чувството си за мисия на славянски радетел, той не се намесва в политически спекулации и предпочита материалните лишения, защото е принуден да върне парите с които е работил. Стига се дори дотам, че през 1876 г. сръбските власти престават да се интересуват от него, дори не му изплащат уговореното възнаграждение.⁶

Дейността на Веркович в Македония обхваща участието му в конфликта на българите с гръцкото фанариотско духовенство за независима църква, както и съдействието му за развитието на училищното образование, периодичния печат и просветното дело. От тук насетне поведението на Веркович може да се охарактеризира с преданост и отдаденост на българската национална идея, с издръжливост пред различни несгоди в името на осъществяването ѝ.

Към 1868 г. цариградските първенци започват да виждат в лицето на Веркович, радетел за бъдещето на българският народ. Възрожденското дело на Веркович, свързано с българите и идеала за бъдеща българска държава, заедно с липсата на славянски мотиви в първите публикации на цикъла с песни „Веда Словена“ ще усложни живота му в личен план и в Русия

През 1868 г. излиза трудът на Веркович „Описание быта Болгар, населяющих Македонию“, преведен на руски език от Райко Жинзифов. В това изследване Веркович изказва пред света несъстоятелността на фанариотските претенции и прави опит да даде автентична информация за бита на българите в Македония.

⁶БАН, НА, ф. 14, оп. 1, а. е. 51, л. 11—12; а. е. 146, л. 59.

Такава е в най-общи линии дейността на Стефан Веркович сред българите до 1877 г., когато той живее в Македония. В началото на същата 77 г., останал без средства, защото сръбското правителство задържа и не изплаща събираните от него старини, заминава за Русия с надеждата да продължи издаването на сборника „Веда Словена“.

1.8. Веркович и Русия

Русия е следващата цивилизационна Другост, която ползва славянството в държавнотворческите си процеси. В тази Другост, цивилизационният подход е наднационален. По отношение на „Веда Словена“, огромна част от академичната общност в Русия първо приема с възторг българските „Веди“. По отношение на толерантността в народностно отношение руската реалност не би могла да възприеме феномен като „Веда Словена“, защото тя е следствие на културни процеси формирали облика на средновековната българска държава, където славянството е функция на българският родов елит.

През 1867 г., месец май, на Първата всеруска етнографска изложба в Москва е получена телеграма: „Професору Попову. Приветствую братьев славян, собравшихся воедино в священной Москве, и извещаю их об открытии весьма древной эпопеи на болгарском языке „Женитьба Орфея“. Археолог болгарский и сербский Стефан Веркович“ (Христов(2), и др., 1997 стр. 441-475). Два дни по-късно, пристига в ръкопис и самият текст на песента, записа на песента е приветстван, още преди да е прочетен и осъзнат.

Всъщност представената песен за Орфей, не свързва славянството и идеологията която то заплащава с културата на българските земи в Древността, нито с текста си, нито с контекста, който представлява. Културата която подсказва песента е различна и необслужва руската държавна доктрина поела за пореден път след Петър I, славянството като идеология. В текста на песента реално не може да се наблюдават славянски културни реалии, ако не мислим славянството глобално, като дял от голямото индоевропейско семейство.

Тази, „първа“, песен е поместена във книга първа на „Веда Словена“. По същество сборникът с български епически народни песни „Веда Словена“ издадени и събирани от Стефан И. Веркович, е определен от Проф. Иван Шишманов, като „първата българска книга, успяла да заинтересува живо европейският научен свят за България и

нейното минало: първата българска книга от международно значение”. Името “Веда Словена” е измислено от издателя ѝ Веркович, днес то е останало като име на целия цикъл песни и поеми.

Около тази книга се формира научен спор от международен мащаб, като участие в него взимат някои от най-изявените слависти и фолклористи, но не от началото на появата ѝ в стегнат вид пред публика, а още през 1867 г., когато на международното етнографско изложение в Москва пристига телеграмата от Веркович със сензационните новини, че открил народно славянско предание от предхристиянски времена.

Същата година френският учен Огюст Дозон (Dozon, 1874) публикува тезата си за оригиналността на песента, но скоро след него, тридесетгодишния тогава Луи Леже (Leger, 1880) отговаря със статия, апелираща за по-внимателното ѝ разглеждане. Критиката му е мотивирана не с друго, а с това, че славяните често обичали преднамерено да търсят дълбоко в древността своите корени. Дори от този спор личи стремеж за избягването на доктринизиране на текста. По-късно тази кореспонденция се превръща в спор, който дори преминава в лични нападки между двамата французи⁷.

За да докаже достоверността на сборника, в началото на 1877 г., Веркович заминава за Русия, с наивната и искрена надежда да продължи издаването на сборника „Веда Словена“. Това става след като сръбското правителство изема събраните антики, не му плаща и след „последната Руско-Турска война“. Веркович е разорен, а българското население в областта Македония е подложено на неописуем терор от една страна на гръцката патриаршия и от друга османската войска и държава. Даскалът записвач на песните Гологанов продължава да разчита на съдействие от страна на Стефан Веркович, както и Веркович на Гологанов. Останал без финансова подкрепа Веркович е принуден да потърси помощ. Всъщност Веркович заминава за Русия за шест месеца и остава там за четиринадесет години. В Русия той продава, под налягането на руски учени-слависти, на безценица останалите у него и закупени в българските земи антики. Тези антики, днес пълнят музеите на цяла Европа, а разпродаването им спомага за финансовото разорение на Веркович.

⁷Хроника на спора виж у Богданов, 1991 стр. 55-103, както и Христов, и др., 1997 стр. 5-42

В същото време в Одрин, където Веркович е заложил друга част от антикварните си вещи и древни текстове свързани с историята и културата на Балканските земи, за да замине в Русия, са разпродадени и то отново на безценица.

По време на заниманията ми с архива и писмата на и до Веркович, горепосочените факти ме подтикваха да мисля, че финансовото му изтощаване не е случайно, то е тенденциозно и е свързано с отношението на Веркович към България. Във предговорите си на изследователските си трудове, той категорично определя населението в Северна Македония като славянско, но и го отличава по отношение на култура и език като българско. Очевидно тази му позиция не изпълнява интересите на сръбското правителство, но и по този начин Веркович става неудобен и за пропагандата в Русия.

Политическото отношение към делото на Веркович, ме провокира да мисля и за неоснователните критики към „Веда Словена“, които Иван Богданов е систематизирал като неоснователни, до към 1991 г. и са в подкрепа за тезата ми.

Докато е в Русия, Веркович продължава да кореспондира с Гологанов. Гологанов продължава да работи с Веркович като му изпраща статистически и топографски сведения за населението в Македония, изключително важни за подготвяната от Веркович „македонска география“, която цели да спомогне за „уяснението на истината относително истинно положение на Македония“⁸. Личните подбуди за издаването на подобна „география“ са - да се популяризират сред европейските дипломати неоснователните претенции на гръцката и сръбската държави спрямо Македония.

На единадесетата година от престоя му в Русия Веркович е прозрял отношенията и на руската академична и политическа общественост, в прав текст пише до Гологанов, че издаването на географическите данни за Македония са финансирани от военното министерство на Русия, посредством полковник Висарион. След добре свършената работа за военното министерство в Русия, Веркович е получил финансиране и одобрение за издаване на втората част от сборника „Веда Словена“, т.е. получил е и възможността да се завърне от изгнание. В същото писмо Веркович, в прав текст казва за тенденциозната политика и отношение спрямо „Веда Словена“ от страна на Русия.

⁸Писмо на Веркович до Гологанов, с което го моли да изпраща статистически данни за българите в Македония. (Христов(2), и др., 1997 стр. 376-380)

Веркович назовава и професорът Ламански, човекът оклеветил първите песни от цикъла „Веда Словена“.

От тази ситуация, за историографската проблематика „Веда Словена“, проличава едни принципен цикличен процес. Когато българската държавност устоява своя суверенитет и независимост, „Веда Словена“ започва да провокира и историографски интерес.

***II Глава.** Хроника на спора в контекст на конюнктурната политическа действителност и Веда Словена в българския цивилизационен модел.*

В тази част на текста наблюдавам цикличната зависимост, която личи за проблематиката „Веда Словена“. В предходните глави разгледах несъответствието на епоса с доктрините на няколко модерни държави които правят опит посредством славянството да усилят държавността си. В тях достигнах до това, че още с първите публикации на епическите песни, замисълът „Веда Словена“ е и политически неудобен и мисля, това е една от причините той да се мистифицира. Тази тенденция проследявам и в следващата обстановка, в която българите възвръщат своята държавност.

За първи път, когато държавността в България прави опит да извоюва своя самостоятелност и суверенитет е времето на съединението и последвалия период на управление, на Стефан Стамболов⁹. В този първи етап, „Веда Словена“ се популяризира в България и всъщност тогава Веркович е обществено реабилитиран. След освобождението на България, Стамболов се издига в средите на Либералната партия. По време на Съединението и кризата след преврата от 1886 г. допринасят за стабилизирането на страната и същевременно тези процеси са опит за откъсването на страната от руско и/или чуждо държавно влияние. Стамболов е критикуван за диктаторските методи по време на управлението му, начело на Регентския съвет, но всъщност тогава се поставят основите на подема на България през следващите две десетилетия.

След избора на княз, Стамболов оглавява правителството на създадената от него Народнолиберална партия (1887 – 1894). Задачите, които си поставя, са: защита на българската независимост, умиротворяване на страната, ускоряване на стопанското

⁹За политическите събития в периода и зависимостта на България по отношение на институции виж Стоянов, 2012 стр. 11-26.

развитие, укрепване на международното положение на България и защита на българската кауза в териториите, определени от Санстефанския мирен договор, но останали извън българската държава. По отношение Веркович - Гологановото дело и упреците, че иска да възнагради Веркович, наречен един мошеник с пенсия, Стамболов отговаря: "Всички европейски академии се заинтересуваха за родопските песни, та дали ги е събирал от чужди уста, или ги е измислял от своя глава, за нас българите е все едно, *интересното е, че той е роден от българска среда*" (Богданов, 1991 стр. 48). Тази позиция е на държавника, който е прозрял и поведението на отрицателите на „Веда Словена“ – русофили са повечето критици на Веда Словена, като изключим представителите на френската школа.

2.1. Хроника на спора до и след възвръщането на българската Държава.

В тази част на текста правя кратък обзор на историографските позиции, в периода за който твърдя, че личи извоюване българският суверенитет. Милена Беновска е направила подробна „Хроника на спора за Веда Словена“ (Христов(2), и др., 1997 стр. 441-475), но в тази хроника не личи историческият контекст. За това си позволявам да допълня контекстуално неиния труд, от което проличава доктринерско мистифициране на явлението „Веда Словена“.

Всички изброени от мен, политически събития формиращи конюнктурното отношение към „Веда Словена“ са допълнени и от още един факт. Важен фактор за формирането на оценката от българската културна общественост са становищата на българските учени за „Веда Словена“, които са и университетски лектори. Те не просто изразяват схващанията си чрез своите публикации, но въздействат и чрез лекциите си върху поколения български филолози. Това може да се каже за Иван Шишманов, Михаил Арnaudов и Петър Динеков. Дори книгата на Петър Динеков „Български фолклор“ има четири издания и в продължение на няколко десетилетия служи като основно учебно помагало на изучаващите български фолклор, т.е. може да се каже, че поколения учени са предубедени към явлението „Веда Словена“.

Проблемът на този етап от проучванията върху „Веда Словена“ е историографското непознаване процесите в българската история и история на културата. Характерно за първото, следосвободенско историографско поколение е, че то все още нищо не знае за същинската тракийска култура и не може да направи необходимата интерпретация. Днес ние можем да направим възможна спекулата-

пренос по отношение унаследяването на античната култура, защото днес ние знаем, че тя се формира в резултат на дълго и сложно развитие. Знаем за траките, че културата им се изгражда диахронно спрямо гръцката (и в принципите си не се променя), през втората половина на II хил. пр. Хр. Знаем за доктриналният характер на тракийската култура. Знаем също, че именно поради този доктринален характер тракийската култура се съхранява през цялото I хил. пр. Хр. и по-късно издържа на т. нар. „елинизация“ и „романизация“.

Векове наред за тази доктрина, за тракийския орфизъм, за тракийския Орфей нищо не се знае, тъй като тракийският орфизъм се превръща в орфическа гръцка литература и философия, грецизира се и на свой ред участва в елинския културен синтез, а персонификацията Орфей изгубва ранните си, може би най-важни черти. Орфей става просто поет, голям колкото Омир и дори по-голям. В късната античност, когато гръцкият класически орфизъм придобива реликтен и антикварен характер, започват отново да се съзират възродени същностните белези на тракийското орфическо нелитературно начало, на разпознатия и отличаващ се тракийски орфически култ, на тракийската орфическа космогония и митология.

Това „възраждане“ е важен и дълбок идейно-психологически процес, съхранен у хората, които са живели през V, VI и VII век, т.е. по времето на изграждащата се първа българска държава. На първите българи тези хора са дали устната форма на орфизма, назован тракийски, дали са не гръцкия литературен герой, а фолклорния Орфей, долитературния Орфей. Това, което казвам, не е известно именно на едни от най-големите български учени, какъвто е Проф. Иван Шишманов. Точно поради това той отрича „Веда Словена“, като смята, че е невъзможно антични реалии да се съдържат в българския фолклор. Реалиите обаче не са антични, те са долитературни, но не идват от II хил. пр. Хр., а от периода след VI в. За това във „Веда Словена“, в родопския фолклор се запазват езически реалии, а и самото име на Орфей.

2.2. Появата на нова политическа, конюнктурна ситуация и понятието „македонизъм“.

Цитираният първи историографски етап, включва появата на нови политически процеси, които предопределят и конюнктурните фактори на бъдещи историографски позиции. Тях разглеждам, защото формират, в следствие някои зависимости и спекулации по проблематиката „Веда Словена“. Новата за текста проблематика е

свързана със спекулативната възможност Македония, пряко намесена с проблематиката „Веда Словена“.

Дълбоката идейна подкладка на „македонизмът“ е залегнала в разглежданите „Начертания“ на Илия Гарашанин от 1844 г. В някакъв смисъл Македонизмът е естественото продължение на сръбското „Начертание“.

Идеолог и създател на македонизма е сръбският учен и политик Стоян Новакович. С усилията на Ст. Новакович от т.нар. Българска криза насетне, Русия започва да толерира сръбската политика в Македония и проявява интерес към македонизма. Докато официалната сръбска пропаганда доминира пряката великосръбска доктрина, то паралелно с нея се развива във връзка спомагателната македонистка пропаганда.

Всъщност Новакович лансира идея за търсене на съюзник на сърбизма, който да отцепи народа от българизма, този съюзник той вижда в македонизма¹⁰.

По това време, паралелно „Веда Словена“ се мистифицира и то именно от руските учени. Заради Македония България претърпява две национални катастрофи. Кр. Мисирков става български националист. Македонизмът в тази му форма и тези излиза от политическа употреба. За да възкръсне с нови одежди. С появата си наново ще обезличи и проблематиката на „Веда Словена“, за която ще се пише в моменти на политическо извоюване на българският суверенитет.

2.3. Историографията за Веда Словена, след 1945 г.

Вторият историографски етап от изследванията на „Веда Словена“, в подкрепа на предположението ми, е по времето на блоковото разделение на света, след 1945. През февруари 1947 г. се приема закон за БАН, който отрежда водещо място на академията, сред държавните културни учреждения. Тя е определена като най-висшия научен институт в страната, държавно учреждение със свой самостоятелен творчески, организационен и административен живот. На практика обаче БАН е лишена от традиционната автономия, с която се ползват академиите в Европа и света, и е поставена под ведомството на Министерския съвет.

След приемане на новата Конституция и актът на национализация в края на 1947 г. се създават условия за намеса на държавата във всички сфери на културата, в името

¹⁰ *Подобно с литература* (Стоянов, 2012 стр. 256-266)

на крайната цел – утвърждаване на съветския социалистически модел на управление в България. Към ЦК на БРП(к) е създадена Комисия за контрол на творческата сфера. Няколко дни след приемане на новата Конституция е закрито и Министерство на информацията и изкуствата. Съвещанието на комунистическите партии в Шкларска Поремба, Полша през септември 1947 г. слага край на толерантното отношение към некомунистическата част от българската интелигенция. В тази ситуация, в рамките на замисления източен интернационал, делото на Веркович-Гологанов става невъзможен проблем за историографски интерпретации.

В началото на 1948 г., на мястото на Министерство на информацията и изкуствата и на основата на чл. 39 от новата Конституция, започва да функционира създаденият по съветски образец Комитет за наука, изкуство и култура(КНИК). Петият конгрес на БРП(к), проведен декември 1948, утвърждава ръководната роля на комунистическата партия в държавата и в целия политически, стопански и културен живот. Проектирани са бъдещите задачи на културната политика: „ликвидиране на буржоазната идеология във всичките и форми на проявление в различните сфери на духовния живот”.

През 1949 г. е приет нов закон за БАН. Законът предвижда управлението на БАН да не се извършва въз основа на Устав, а чрез правилници. Окончателното ликвидиране на академичната автономия и идеологизирането на науката дават своето неблагоприятно развитие на БАН.

След смъртта на Сталин и Хрущовите реформи в Съветския съюз, около средата на 50-те години в българския културен живот настъпва оживление. В средите на интелигенцията все по-често се обсъждат въпросите за свободата на мнението и стиловете, за отговорността на творците, за необходимостта да се познават и западни културни течения, за разширение на културните хоризонти. Подновява се културното общуване със Западна Европа, като водеща роля има държавната инициатива. През 1955 г. България става член на Организацията на Обединените Нации по въпросите на образованието, науката и културата (ЮНЕСКО).

През втората половина на 50-те години на XX век. социалистическата власт започва да изтъква приемствеността с възрожденското наследство, като акцентира на епохата и дейците на националноосвободителното движение.

Във връзка с „Веда Словена“ от печат излизат два сериозни историографски труда, подплатени със сериозни архивни доказателства. През 1968 г. в СБНУ, т. 52 е публикувано изследването на Михаил Арnaudов – „Веркович и Веда Словена. Принос към историята на българският фолклор и на българското възраждане в Македония“. Освен него през следващата 1969 г. от печат излиза и сборник с „Документи за Българското Възраждане от архива на Стефан Веркович“ под редакцията на Христо Христов.

През същото десетилетие, на 60-те години, усложнената международна обстановка вследствие на Карибската и Берлинската кризи, води до засилване контрола на партията по отношение на т.нар. интелигенция и държавната културна политика. Двадесетгодишната перспектива очертана през 1962 г., определя процесите, извършващи се в областта на културата като „културна революция“, която е неделима част от „революционното преобразование на обществото“. През 1963 г. Министерство на просветата и културата се разделя на Министерство на народната просвета и Комитет за култура и изкуство (ККИ). ККИ е с ранг на министерство, а председателят му е член на правителството. Главната задача да се провежда партийна и държавна политика в областта на културата и изкуството „работи за идейно-естетическото, патриотичното и комунистическо възпитание на българският народ в духа на прогресивните традиции на основата на социалистическия реализъм“. В речта си пред Първия конгрес на културата, партийният и държавен ръководител Тодор Живков акцентира на трите неизчерпаеми извора на социалистическата култура: *„богато национално наследство, социалистическата съвременност и прогресивната култура на човечеството, особено социалистическата и на първо място културата на съветския народ“*¹¹. От цитираните думи, може да се извади заключение, че националните определения които по принцип дават общностни характеристики, народно, а и национално самосъзнание, от тук насетне се вменят в интернационалния социализъм, но във втората половина на 60-те години има опит за отстояване на суверенитета.

През 1966 г. по повод преиздаването на първия фолклорен сборник на Веркович „Народни песни на македонските българи“ П. Динеков, в качеството си на редактор, отново дава мнение за делото на Веркович и за „Веда Словена“. Тук на „Веда Словена“

¹¹Подобно с литература и архив Денчев. Василева. 2010.266., както и Еленков Ив. 2008. 138-18.

и на самия Веркович е отделено повече място, а оценката е по-внимателна и нюансирана. Подчертават се големите заслуги на Веркович, чието дело „се нарежда до делото на онези благородни чужденци, които допринесоха много за проучване и популяризиране на богатото поетично творчество на нашия народ през епохата на Възраждането”. Въпреки критиката на „Веда Словена” остава важна задачата за по-внимателен прочит, която българската наука трябва да извърши без излишно въодушевление.

През 1968 г. Михаил Арnaudов осъществява своето намерение да довърши, започнатото от Шишманов, издаване на писмата и документите, свързани с „Веда Словена“ и съхранявани в архива на Веркович и в други архиви. Така се появява на бял свят обширният му монографичен труд. При подготовката и написването на книгата Арnaudов се обляга изцяло на извършената от Шишманов работа по събиране на документацията във връзка с „Веда Словена“. Може да се обобщи, че личи за труда на Арnaudов, въпреки историографското незнание на античните културни влияния през средновековието, положително отношение спрямо явлението „Веда Словена“ и делото на Веркович-Гологанов. Самият факт, че има подобен труд, публикуван в СБНУ отразява историографска позиция, която предполага нови, по-задълбочени изследвания.

2.4. Историографската позиция за „Веда Словена”, след 1972 г.

Третият импулс, който се наблюдава за „Веда Словена“ е след 1972 г., когато се провежда Втори конгрес на българската култура. Доклад на тема: „За всестранен възход на родната социалистическа култура” произнася Людмила Живкова, която е Зам. Председател на Комитета за култура и изкуство и член на ЦК на БКП. През следващото десетилетие управлението на българската култура е ръководено от политиката и идеите които Людмила Живкова ще ръководи с концепции за „културна революция в условията на развито социалистическо общество” (Еленков, 2008).

През този период, наричан „разцвет на социалистическата култура и изкуство”¹², се активизира и международния културен обмен, пропагандират се постиженията на тракийската и средновековна българска култура в чужбина. На историческата култура се гледа като средство, с което се демонстрират пред света успехите на

¹²Подробно за „Хуманно-класовият”, „Втори Златен век” и 1300 годишнината от основаването на българската държава и историзирането на културата в юбилейна действителност Еленков Ив. 2008. 337-357.

социалистическата система, а чрез организирана и целенасочена културно-пропаганда дейност тези успехи трябва да се превърнат в „мощно оръжие за идеологическо настъпление“. Социалистическата култура се представя като върхово постижение в духовната и културна история на България, което възприема най-стойностното и ценното от тракийската, средновековна и възрожденска култура. Същевременно се изтъква, че българската социалистическа култура има съществен принос „в развитието на общочовешката цивилизация“.

В тази историческа ситуация, освен казаното, трябва да се потърси подсказаното. Докатото в политически контекст българската държавност губи своите основания и суверенитет, то на ниво култура и самоназоваване в България могат да се наблюдават възрожденски процеси. Наблюдават се процеси формиращи българско национално самосъзнание, което се разграничава от идеите за социалистическо общество организирано на наднационален принцип. По отношение на „Веда Словена“, през 1978 от печат излиза един забележителен историографски труд с авторството на Ана Райкова.

В края на 70-те години започва да набира скорост и ново поколение в българската фолклористична школа, предимно в новосъздадения Институт за фолклор при БАН. По същото време целият интелектуален елит на страната се увлича от идеята за мащабно представяне на историята на хилядолетната българска държавност.

2.5. Съвременната историографска позиция за „Веда Словена“

Четвъртия историографски импулс който наблюдавам за Веда Словена, е след фактическото разпадане на социалистическия строй, когато България започва да се демократизира. През 1991 г. за пръв път Иван Богданов има възможността да постави същностните историографски въпроси към феномена „Веда Словена“. Според него воденият спор за автентичността е безсмислен, защото проблематиката „Веда Словена“, все още не е коректно изследвана и че това предстои да се случи. Иван Богданов създава и първите проблемни ситуации, които ще отворят и проблемни кръгове на „Веда Словена“ като текст, но и като контекст.

В книгата на Иван Богданов за пръв път става въпрос потребността от междудисциплинно и безпристрастно проучване на феномена „Веда Словена“, за

нуждата от дълбоко вникване в пространствата на епоса и за възможността за наблюдение на културата, която той предполага като неизживян процес.

Повод за творческата изолацията на Богданов, Лъчезар Стоянов намира в издадената през 1946 г. книга „Между примирието и мира“, което съвпада с моята теза за конюнктурната тематика¹³. Съдбата на поколението изследователи на което принадлежи Иван Богданов, до голяма степен изяснява и продължителното мистифициране на „Веда Словена“. Лъчезар Стоянов констатира, че дълбоките и трайни стремления на хора като Иван Богданов, в тоталитарна България, е забранено да бъдат реализирани. Това е и причина, поради която изследването му за „Веда Словена“ става обществено достояние в заника на социалистическата доктрина.

Разпадът на социалистическият ред, предполага началото на съвремението в което днес „Веда Словена“ отново е историографски проблем. През 1997 г. излиза двутомно издание с изследвания и превод на песни от замисления сборник.

От всичко до тук личи, че когато България отстоява суверенитета и държавността си и в последните години на нашето битие, историографския проблем „Веда Словена“ изявява потребността на българите за независимо разпознаване на добродетелите носени в устната народностна култура.

Според формираната съвременна историографска позиция, спрямо проблематиката „Веда Словена“, съм наблюдавал тезите на съвременното историографско поколение, което достига до общи заключения.

Общите заключения са необходимост от съвременна дискусия и нов тон в говоренето за сборника, преразглеждане на досегашните научни позиции, като се отдели внимание на „нечутите“ мнения и недоразвитите хипотези за връзка на сборника с фолклорни модели от българското етническо пространство. От друга страна, досегашните анализи показват, че историята около възникването и разпространението на песните от „Веда Словена“ се мистифицира – както от издателя и редактор Веркович, така и от учените-интерпретатори.

В книгата на Пламен Бочков, излязла от печат преди няколко месеца (Бочков, 2015), са изведени и последните историографски тези. В историографски аспект, Бочков подкрепя последните публикации свързани с „Веда Словена“, където се обръща гръб на

¹³ *Подробно виж Стоянов Л. 2012. 382-399.*

господстващия дискурс в предишните дебати, свързани с личностите на Гологанов и на Веркович за сметка проблемите на самите песни от двата тома.

За миналото не е характерна завършеност и свършеност. Необходимо е историческите процеси да се изживяват наново и да се мислят искрено. Допуснатото изживяване е планирано като вътрешноинтелектуален процес добил форма в историографски продукт. В един смисъл историографията е разказ не за събития, а за историци, за техния живот, съчинения и нравствени подбуди.

Във времевите рамки на създаването модерните държави от национален тип, „Веда Словена“ се превръща в запис на словестност противостоящ на принципите на няколко модерни национални страни, в балканският югоизток, направили опит да идеологизират славянството за сметка на създателите му – българите.

В Югоизточна Европа България е равностепеността на нация още в славянско-българската държава на първите владетели през и след VII в., към която се приобщава както завареното късноантично население, така и диаспората на други народи (Фол, 2000). Историята и историографията боравят с понятието народ. Историята го търси и узнава в линейното време на битието му, историографията го разпознава/разграничава/назовава спрямо Другите. В този случай „Другите“ не са коварните съседи, а необходимата съпоставима Идея-Категория, благодарение на която народът може да се самоназове, такъв е и феноменът „Веда Словена“. За народността не са нужни белези, каквито са езикът и религията. Нито езикът, нито религията са народоопределящи фактори.

Народът се самоопределя чрез поведението си, което е резултат от специфичната за него взаимодействиелност между идеи-категории. Народът се състои от демографско ядро, но и от своята диаспора, която осъществява много по-силна взаимодействиелност между добродетели, отколкото жителите на т.нар. изконна земя, на родината която присъства епически в песните от цикъла „Веда Словена“.

III. Глава. Историческият процес, който предполага появата на феномена „Веда Словена“

В тази част на текста отново разглеждам Историята като незавършен процес в който събитията се взаимопораждат. До голяма степен, методът посредством който се наблюдава миналото като незавършен процес, изисква станалото да се изживее наново.

Изживяното отново е вътрешно интелектуален труд и изисква искрено назоваване, възможно да се прояви, посредством метод.

Всяко поколение историци пише своята история и точно този процес е историографски. Историографията търси себепознание и назовава своите проявления във видове време. Видовете време са възможностите на интелекта да създава протяжности на времето и да ги ситуира в принадлежни пространства. Когато наблюдаваме в цялост „Веда Словена“ е необходимо да разграничим протяжността на времето на епоса от историческото линейно, хронологично време. Само по себе си, явлението „Веда Словена“ съществува и сътворява различни протяжности на времето. Историческото възстановяване представлява само една възможност. За това, в тази част текстът ми, хипотетично да представя историческата възможност за появата на явлението „Веда Словена“.

Тази част на текста търси да обясни, как и дали е възможно да се онаследят антични реликти в епоса „Веда Словена“. За тази цел разглеждам възможностите за културна взаимодействиственост между народностите които са живели по българските земи в Древността.

Общественото поведение е носител на системата от ценности на народите живели из българските земи в Древността. За културата на която са носители нашите предци, не личи необходимост от това, те да ни представят себе си и делата си в писмен, литературен, историчен вид, до момента в който поредната българска държава възпира устрема на своите конници. Усядането на българите е процес който ще придобие нова държавна форма в средновековната българска държава на Балканите. Българските ханове и царе след IX в., заявяват себе си като претенденти за първенство в цивилизационната надпревара. Носители на идеята за държавността от имперски тип, те съумяват да превърнат словото в институция, а вярата в обществена норма. Този еволюционен исторически процес, представлява и революция в българското държавно-творческо дело, което ще приеме чуждото поведение (опита на Византия) и ще го превърне в по-мощно свое. В процеса на усядане на българската държавност се таи контакта на два типа поведение.

Едното поведение е устно, то ще съхранява ценностите си и ще ги предава на поколенията от уста на уста в съкровена обредна обстановка. Другото поведение е това на институционализираната цивилизованост, която изисква ценността да е

определена(в смисъл ограничена) с писмен регламент. Институционализираната другост изисква определен тип умения, с които хората съжителстват в град.

В тази част текстът ми наблюдава времево-пространствената контактна зона на двата типа обществено поведение, което предопределя възможността в социален и културен аспект появата на текста „Веда Словена“.

Провокиран съм да мисля по този начин от книгата „Дълбоки корени“ на Александър Фол, написана през 60-те години на миналият век (Фол, 1966). От разстояние линейното време в което съществуваме, „Дълбоки корени“ е стар позабравен текст, който ако се осъвремени с данните от съвременните исторически и археологически изследвания ще се окаже значим и принципно верен метод за мислене на наследството на културата, което съчетава съвременна България и прави възможно за поява явлението „Веда Словена“.

Историята на Европа между четвърти и седми век¹⁴, в писмените извори е оприличавана на обречена земя. Достигнала своя цивилизационен разцвет, Европа, очакваща опустошителните набези на народи, които се наричат условно „варварски“, поради общия си белег, че не говорят гръцки или латински език. Разказано е как готите, аварите, хазарите, хуните, сарматите, аланите, българите и славяните (Велков, 1959 стр. 26-55) са изравнили цели области. Градовете в Европа са оплячкосани, сринати са и стените им (Тачева, 1997 стр. 150-198). Унищожавани са посежите, селата, светилищата. И все пак този опустошителен ужас не е краят на Европа. Уседналата римска империя, призовала с безсилието на своите изживени възможности собствената си гибел, за която ударите на т. нар. „Великото преселение на народите“ са само щастливо ускорение. Из породения хаос изскача новият порядък в отношенията между хората, новата политическа уредба, новата цивилизация, новото средновековно общество. Историографската литература е установила корените на средновековна Европа в агонията на предшестващата формация от имперски тип.

За историята на българските земи в Древността не би следвало да се мисли, че столетия предишен живот са унищожени напълно от нападенията и грабежите на десетките нашественици.

¹⁴За някои райони на Европа, този период е диахронен или по-дълъг.

Невъзможно е от цяла Европа, само из нашите земи да не е запазен никакъв спомен, никаква историческа или културна връзка между миналото и бъдещето, никаква приемственост.

Дълго време след възвръщането на българската държавност, през XIX и нач. на XX в. историците на античната епоха и археолозите нямат интерес към времето на прехода между римското управление на нашите земи и първата българска държава. Една от причините за това е, че току-що създалата се наука, съответно историографско поколение, най-напред изяснило главните моменти в развитието на тракийските държавни образувания и техните обединения, на гръцките колонии по Черноморското крайбрежие, на земите от северна и на южна България в качеството им на римски провинции. Непознаването на дълбоките културни взаимоотношения, според мен, е и една от основните причини за мистифицирането на „Веда Словена“.

Едва в началото на 60-те и много мощно след 70-те години на XX в. се откриват първите изследователски възможности за периода между четвърти и шести век. Споменавам това, за да припомня политическата конюнктура свързана с проблема „Веда Словена“ и да припомня, че като проблематика в същите тези години, има няколко прояви на изследователски интерес към делото на Веркович-Гологанов. В този период се натрупват данни, материали и идеи за разбирането на късната античност и началото на средновековието и в статии, публикации и отделни книги се наблюдава, силуетът на ново за нашата историография историческо поколение. Това поколение полага основите на които ще започнат да се разрешават проблемите на историческата приемственост съхранена в средновековна България. Тогава всъщност, започва да се наблюдават процесите на средновековието и в българският цивилизационен подход, който има своите основания в античността.

3.1. Историческите процеси се взаимопораждат

На бързите си коне нашествениците от четвърти век носят южно от Дунава божията прокоба за съд над грешниците. Основавайки се на все по-честите нахлувания, които след пети век почти се сливат, литературната традиция, представя разрушенията в такива мащаби, че е чудно как всяка следваща орда е намирала какво да разрушава. Така отделните разкази за разрушения се сливат в един общ разказ за жестокостта, съчетана с невежеството и родена от примитивен начин на живот.

Археологическите и епиграфски данни дават сведения за това, че към варварите се присъединяват местно население и бегълци от войската на империята. От тях и от всякакви други шайки се представяли за варвари, които грабели всичко, което се намирало на открито.

Ако знанието изисква система, т.е. цялост, е необходимо да се проследи историческата приемственост по нашите земи. Би било редно да се потърси отговор на въпроса, дали българските бойни отряди са заварили някакви следи от предишната цивилизация, дали литературизираната характеристика на времето от четвърти век насетне, която гласи, че варварските нашествия са опустошили всичко, което може да бъде опустошено, е исторически възможна! Изясняването на социалните процеси и културните взаимоотношения по нашите земи ни дава възможност да допуснем или не феноменът „Веда Словена“ като наследство на културата.

Логично е да мислим, че т.нар. варвари, опознавайки врага стават носители и на поведението му и в някаква степен пренасят ценностите от това поведение. Разрухата, която един завоевател би нанесъл на общество, достигнало вече своя апогей и заедно с него началото на своя залез, би била страшна, но не и абсолютна. Народностите, пробивали дунавския лимес на империята, още не са доизживели разпадането на династическата си йерархия, не са изработили навик и вкус към уседналия живот. Познават градският уседнал живот, но за тях той не е ценност и не могат, или не желаят да се подслоняват в удобни сгради, начинът им на живот не го изисква. Номадските орди, в тази фаза, не са нахлували за да сломят и унищожат завинаги своя съперник, те са идвали, за да минат и ограбят.

Щом варварските нахлувания не са с характеристиките на конвенционалната война, методична и всеобхватна, то сблъсъкът ще е там, където е удобно. Макар и лека конница, т.е. лесно подвижна, не би могла да се движи успешно през силно пресечена и планинска местност (каквато е по-голямата част от съвременната българската земя). Това се потвърждава и археологически от приблизителната карта на варварските нападения.

Отдалечени от градовете, планинските райони са оставали настрана от нападението. Земите от двете страни на главния Старопланински хребет, особено в централната му част, както и тези от вътрешността на Родопите, където в края на XIX в.

са направени записите на сборника „Веда Словена“ са били много слабо засегнати от опустошителни набези.

От друга страна, много трудно и рядко са преодолявани от нашествениците защитата на градовете с крепости. И все пак някои от градовете са падали. Не всяко падане и опустошаване, обаче е означаващо край на поселищния живот.

До основаването на българската държава, данните избледняват и с много градове не знаем какво се е случило. Голям брой от тях вероятно са били разрушени завинаги, на много места може би животът съвсем е стихнал и замрял, но въпреки това значителна част градски центрове са оцелели. Византийските градове не са влезли вкупом в държавата на ханове, постепенно са завладени в продължение на няколко века и постепенно са отдавали своя принос в метаморфозата на българската държавност, в избора на новия български цивилизационен подход. Конниците ще уседнат.

До деветото и до десетото столетие, с присъединяването на късно-античните селища и с възникването на нови градове на мястото на разрушените е възможността за асимилиране на наследството от градовете.

Значителните промени в състава на градовете от Диоклециан до Юстиниан (от края на III до началото на VI в.) са довели до синкретизъм, в който взаимните влияния са въздействали върху местната гръко-римска традиция и градски начин на живот. Писмените и археологически сведения показват, че до VI в. зад крепостните стени все още кипял градският живот. Така, българските дружини са заварили не само следи, но истински огнища от предишната цивилизация, а в епохата в която българите ще усвоят ценностите на литературността ще повторят на собствен език, по собствен начин и литературните достижения, какъвто е средновековният роман „Александрия“¹⁵.

Процесът на преход от градска култура от късноантичната епоха, към градска култура от византийската епоха, е съществен компонент при формирането на българската средновековна държава. По време на този процес българите за пореден път ситуират своята държавност, и последователно приемат територията под Балкана в своята държава. Този процес се проявява главно по отношение на оформящата се

¹⁵За романът виж подробно статията на Богдан Богданов в интернет страницата му, док.138. (Богданов)

децентрализирана върхушка в държавата, спрямо силно централизираната аристократическата култура.

Приемствеността между Античността и Средновековието рискува да остане изкуствено ограничена, ако се проследява по линията на постепенното включване на заварените градове в границите и системата на българската държава. Античната съставка, има по-сложна и по-важна страна. Тя се намира в пряка връзка на битово ниво. Несклонните към градски живот варвари не са установили своя контакт с античността между крепостните стени, а извън тях, в полето, в удобните за поселване места. Този е първоначалният терен на тяхната нова история в Балканския полуостров, тук трябва да се търсят връзките с преходното време.

Това, че редица градски центрове дочакват българите, и се интегрират в държавата им като средища на приемащата византийска античност, не означава, че извън стените на градските центрове няма живот.

Текстът ми прави опит да проследи онзи неописан в изворите исторически момент в който са възможни културните, социалните и общностни процеси на взаимно опознаване. Взаимното опознаване е възможно за изживяване извънградска среда и то именно при планинското население на Рила, Пирин, Родопите, Стара планина и Странджа.

3.2. Възможност за появата на древни белези на културата у „Веда Словена“.

От Херодот знаем за това, че най-многобройният народ в света след индийския е живял в земите от Дунав до Бяло море и от поречието на Струма до Византион.

Древна Тракия е необятна страна на крайностите и на мистериите. Тракийската народност е формирана в началото на второто хилядолетие преди Христа. Траките са смятани за добри земеделци и отлични скотовъди, прочути лозари и рудокопачи, и най-вече великолепни бойци. Археологическите и изворови данни разкриват, че траките живеят в открити селища покрай езерата и в окрайнините на горите, настанили са се по дългите ниски хълмове из равнините, пръснали са се по бреговете на Бяло, Мраморно и Черно море. Към V в. пр.Хр. тези от тях, които обитават най-благоприятна природна среда и са близо до гръцките центрове, след всеобщото въвеждане на желязото изживяват своята йерархично-родова подредба на обществото и създават първите си държавни организации.

Към четвърти век пр. Хр., Елада е грохнала в икономическа и политическа криза, грохнала е и от здравите връзки на земеделци-общинници, от племенната особеност и стремеж към независимост. В същото време траките помнят независимостта си, обусловена от царската власт, установяваща реда в държавните им обединения. Това показва структурата на града на Севт, издигнат в равнината, показващ царско достойнство и чувство за независимост (Д. П. Димитров, 1984).

Когато римляните идват на Балканския полуостров, за да прехвърлят изкусните си в завоевателни битки легиони, те се срещат със свободолюбивите траки. С този враг римляните се борят повече от два века. Те лесно овладяват разединените гръцки градове по западното Черноморие, но всеки поход във вътрешността крие нова опасност. Войната във вътрешността е по правилата на изненадващо настъпление и отстъпление. Ако Мизия, поради равнинният си терен, опустошена и наводнена с войска, пада неусетно, то Тракия на юг от Стара планина се брани години след това. Малките крепости, пръснати из Балкана и Родопите, приютяват местното население, които издържат многодневна обсада.

Няколко тракийски царе поставят в услуга на римляните някои от най-силните племена (Тачева, 1997 стр. 61-83). Започва да се развива урбанизационен процес, който разделя тракийската земя на два свята.

Единият свят е гръко-римския свят на градовете, в тях писаното слово е гарант за нравите и гарант за гражданственост, той охарактеризира определени умения съзнание за гражданственост. Другият свят е на тези които продължават да живеят извън градовете, те живеят според добродетелността на етноса (Фол, 2002 стр. 24-53). В същинската си форма живеенето по етнос, предполага териториална организация на общност, групирана в неукрепени селища и управлявана от владетел, който я контролира от свои резиденции-светилища или от стражеви и гарнизонни крепости и организира царско-монополно царство(βασιλεία)¹⁶. Базилеята като образ-идея на Държавата противостои на автархичния и автономен полис, в които носителят на държавността е корпусът на свободно родените, вписани по общини собственици на парцел, граждани и воини. Живеенето по етноси остава начина живот на местното тракийско население в рамките на империята, където владетелят ще придобие образ на

¹⁶За Аристотеловата проблема етнос-полис и за реда в тракийска държавата виж подробно с лит. Фол, 1998(2) 65-96.

местен управител или първенец. Възможно е този момент да е отразен в явлението „Веда Словена“, където образът на доктриналния владетел е покрит от образа на епическият герой. От тук е възможно, но трябва да се проследи, идеята за сакралния владетел, в песните от „Ведата“ който придобива образа на героя-юнак. Тази метаморфоза, според мен е възможна, защото реда който представлява базилеята е погубен, съответно е загубена и сакралната функция на владетеля. Сигурното до момента е, че в живота извън градовете на римската империя ще се съхранят добродетелите на устното упование за несвършека на живота. Населението извън градовете ще съхрани извечните традиции и обредност в някаква променлива цялост, която предполага възможността за поява и на явлението „Веда Словена“.

В тракийското село се опазва поведението което изисква обред, посредством който ще се съхранят и ценностите, които пък, ще дадат възможност високо в планината да се съхрани предаваното устно поведение, записано в песните със слаба литературност на сборника „Веда Словена“.

От трети, до седми век, мизийските области са подложени на изпитание. Населението в този район е по-малобройно още по време на римското завоевание и броят на селското население в Мизия постоянно намалявал. Императорите довеждали насила нови заселници. Това били ония варвари, от които готите изглежда били най-хрисими, макар че и те понякога се надигали и напомняли за себе си с някой светкавичен погром. Въпреки това Иван Венедиков, в „Златният стожер“ наблюдава възможностите за унаследяването посредством синкретизъм на древните обичаи и мирогледи(Венедиков, 1987 стр. 127-159).

„Тракийското село“ дочаква седми век и с него своите нови исторически партньори. Седми век Мизия посрещнала с по-малобройно и етнически по-пъстро селско население, което при това се е отдръпнало пред постоянния натиск към Балкана. На юг Тракия, влязла в това столетие със запазени села. За това там остава възможността за запазването на поведението, което предполага и „Веда Словена“. В тези села живеели групирани в много по-голям брой, старите жители.

Населението на Балканите през седми век има за основание древната тракийска култура-поведение, запазена в устността, вероятно повлияна от контактите с множествата варвари преминали през земите им, повлияна и от градските центрове където устността е в контакт с писаната нравственост. Може би, тази

взаимодейственост е вложила в устата на певеца от Родпите и синкретичният образ-име на Орфей, което е неочаквано за тракийската автентична обредност. Контактът на градът със селото, на литературността с устността ни дава основание да мислим появата на Орфен, Уфрен, Орфен във „Веда Словена“ като вторична фолклоризация на разпознатия в обредна обстановка образ-идея доктринален цар, жрец и магьосник.

3.3. Възможност за циклично осмисляне на „Веда Словена“.

Най-разпространената и поддържана е хипотезата, че тракийският етнос се формира в голямата миграционна вълна през първите столетия на второто хилядолетие преди Христа. Това е довело на полуострова всевъзможни народности, а сред тях и някои племена от елините. На много места по нашите земи археологическите разкопки показват прекъсване на връзката между каменно-медната епоха и последвалия я период на всеобща употреба на бронза, което се тълкува с появата на нови жители формирали етнонима на траките. Има хипотеза за това, че предтракийското население е изчезнало, погълнато от нашествениците. Тази представа губи основанието си още при първите писмени данни за траките. Омировите свидетелства описват Тракия и траките във втората, четвъртата, десетата и двадесет и четвъртата песни на Илиада. Епосът описва траките като хора, дошли на помощ на обсадените троянци като на равностоен партньор в политически, социален и обществен план.

Народността, формирана от неголеми държавни организации, управлявани еднолично от владетел, от тук насетне поетите и историческите писатели ще наричат „тракийска“. Тракийската народност е прастаро население, което съставя отделен компонент на Средиземноморския свят. Вероятно, то наистина е смущавано от пришълци и вероятно състава на отделните държавни обединения се усложнява етнически след миграционни процеси, изобилстващи в най-ранната история на Средиземноморието. Това население изживява обществено-политически промени, върхът на който е стройна, съсловна и разграничена държавна организация, обоснована от царска доктрина (Фол, 1986).

Както скитите, така и траките, в представите на древните автори, отделят северната граница на гръко-римския свят, отделят го от нищото. Нищото е непознатото, което още не се е събудило за историята и набира сили в безбрежието на Азия. Литературната традиция поставя тази граница по течението на Долния Дунав.

Това пространство е възможно описано като основна сцена на действия в песните свързани с преселението във „Веда Словена“. Необходимо е да добавя към проблемните ситуации на сборника, тази в която реката е мислена граница между два свята, между два подхода към и за цивилизация. Тези привидни сходства ни дават възможност за спекула в историческият, линейно понятиен разказ да бъдат наблюдавани описаните социални, политически и етно-културни взаимодействия. За да избегна момента на спекула, трябва да добавя, че за да се свърже този исторически сюжет с описани реалии у „Веда Словена“ ще трябва тепърва да се направят проучвания интердисциплинно и задълбочено, защото това все още не е направено в цялост. Предизвикателството изисква огромно интелектуално напрежение, защото представлява възможност за спекула-пренос на видове време, текстът на песните не е в линейно историческо време.

Трябва да добавя, че древният тракиец е човек на синтеза, не на анализа, още едно сходство с времето на текстовете от „Веда Словена“. Той не умее да отлага съставните части на цялото и да ги разглежда, както това се случва в линейната и понятийна спекуляция на полисният свят в Древна Елада. По подобен принцип е организирана и обществената подредба в Древна Тракия, обоснована от тракийската царска идеология.

Запазено в селото, тракийската вяра-поведение, в своите върховни изяви посреща седмото столетие. В противовес на историчното, съзерцателско поведение, тракийското няма нужда от правилното съотношение между икономическата система и свободно търсещия разум, то е традиционно и следователно много по-устойчиво. То е първично, не познава скептицизма и неверието, съхранява ценността в прекия устен обреден контакт. В Древна Тракия религия няма, защото връзката между човек, общество и Природа не е разрушена, за да бъде възстановявана и записвана. Тази връзка е съхранена в обредността и дава възможност за етно-културна, но и етно-религиозна взаимодействие, която ние днес можем да наблюдаваме в поведението на, иначе мохамеданското население в планината Родопи и в текстовете от цикъла песни „Веда Словена“.

След кратък преглед на тракийската цивилизация и на историческите условия, текста ми предлага какви съставки съдържа тя, в крайния момент на развитието си. От съпротивляващо се на Рим единство, Тракия се превръща в компонент на нова цивилизация, посредством организацията на живота в селата на империята.

Поддържано от отношенията между свободните общинници, свързани на основата на териториалното и съседско обединение, тракийското село посреща устойчиво средновековието.

Тракийското християнство преобразява езическите си култове и свързаните с тях свещени пространства, то запазва същността на ритуала им и ги прави приемливи за християнството (Тачева, 1997 pp. 331-342). Процесът християнизация на антична, тракийска обредност намира потвърждение в археологическите издирвания (Тачева, 2000 стр. 191-199; 238-262).

Превъплъщението на тракийската култура е върховен момент на духовна метаморфоза и край на същата култура и нейната история, в линейно време. От сега нататък тракийското поведение и обредност съставляват християнските недогматични празници и може да бъдат очаквани в и извън християнска среда във високите части на планините, какъвто е случаят с Родопите. Недогматичните празници, дават възможността за появата и на „Веда Словена“. Трябва да кажем обаче, че тракийската култура-поведение ще се съставлява в общ обреден контекст, ще рече и обредно пространство, с християнски, номадски, тюркски, ислямски и персийски реалии, които е необходимо да се изследват.

3.4. „Веда Словена“ преди усядането на средновековните българи.

Докато градовете в мизийските и тракийски области на Империята изживяват последните импулси на вековният си живот, а тракийското село е капсулирало поведението си, чрез християнството, започва да се пише Средновековната история на България.

Робовладелското стопанство в Източната римска империя е към своя край. Типичното за този тип стопанство, което без разлика дали е оформено в стените на градовете или на полето като „вила“, носи условното наименование „градско“. То се базира на интензивността на производството, осъществена в не особено големи териториални обхвати и поддържана от роби и други категории зависими хора. Именно това стопанство, изчерпало възможностите си и подложено на тежки удари от външните врагове, влиза в криза след трети век, която създава временни организационни форми.

На Балканския полуостров големите лични и императорски стопанства (Герасимова-Томова, 2005 pp. 187-205) са подложени от пети век насетне на многобройни изпитания от нашественици и завоеватели, от собствената армия, от извънредните административни и финансови режими и упадат. Единственият константен елемент продължава да бъде родовата община от селски тип, която задържа производителите чрез традиционните си съседски и съвладелски отношения, запазва се принципа на организация и традицията на тракийското общество, но в рамките на голямата империя. Към седми век тракийската общностна организация е все още достатъчно стабилна.

Славяните се появяват на Балканския полуостров с аналогично на траките обществено устройство, но бих ги разграничил с една съществена отлика. В общностен план, за славяните, до този момент не личи мощната идейно-религиозна доктрина, която да обосновава строен двусъставен(поне), йерархичен ред. Техните родови общини са се разпаднали под още незначителната, но ускоряваща се социална диференциация и сега са се преобразили в селски, териториални единства. Съвпадението в порядъка, породените от различни исторически причини обстоятелства и явления създават условия за взаимно опознаване. Възможно е местното население, съхраняващо древната традиция да разпознае следи от своята социална система в културата на неизживяната устност на нахлуващите варвари и този път те нямат необходимост да се съпротивляват. Естествено е да се присъединят към онова, което им е познато и изчезвайки като етноним, да се преродят социално.

Свободният селянин-общинник става основна производителна фигура, той има далеч по-големи стопански стимули от пряко закрепостения към парцела зависим бедняк. Като член на една гъвкава организация, е с по-сигурни платежни възможности и е по-добър войник.

Към края на шести век Византия е в началото на своя обществен упадък. Постепенното успокояване и преходът към една нова подредба в икономиката и политическия живот се основава на селската община, а ефектът от това е толкова силен, че през IX—XI в. империята преживява истински златен век, тя надживява Западната с цяло хилядолетие и запазва за новото време постиженията на античността.

Славяните и всякакви нахлули варвари действително приемат не кое да е, а тракийското християнство с дълбокото му несъгласие с официалната догматика, с цялата му същност на езическо опиянение.

При един прибързан преглед, ние оценяваме своите собствени качества, в някои наши изяви, които изглеждат груби, но проявяват възможността за дълбоко осмисляне на нашите езически подбуди, което дава възможност и за осмислянето на записите в сборника „Веда Словена“. До голяма степен тези подбуди се отразяват и на съвременната форма на държавно образувание, на държавен ред за който живеенето по изискванията на гражданското, литературно общество, днес в България трудно се осъществява. Изхода аз виждам в това да опознаем себе си, в това число и „Веда Словена“.

3.5. Средновековните българи и „Веда Словена“.

Античната съставка в културата на българския народ не разглеждам като единство от различните прояви на един и същ компонент. Компонентите са поне два - онова, което влага късно-античният град от територията на нашите земи и това, което дължим на живеенето извън него. Компонентите се различават и от гледна точка на периодиката, която ги отнася към българската държава. Ако историческите приноси на селската община намират среда в една по-сгъстена епоха, тъй като контактът между сродни обществени устройства ускорява взаимовлиянието, елементите на градската култура навлизат в българското Средновековие и се поглъщат от него за продължително време. Това се обуславя както от постепенното интегриране на градовете в българската държава, но и от бавният процес в който земеделските и номадските групи добиват култура и усет за развит поселищен живот.

Античността участва във формирането на българската народност. Движението на множеството варварски племена, и на българската конница към Дунав и отвъд него е краен резултат на големите сътресения, които изживява римската империя. Импулсът за синкретизма между абсолютно противоположни народности се заражда стихийно. Но прякото участие на робовладелската епоха в създаването на българската етническа общност се изразява в онези групи местно население, което тя поднася да бъде обречено на асимилиране.

Понякога мнозина от жителите на градовете имат местно тракийско родословие, но не често и деди от готските, аланските, сарматските племена, които са намерили убежище, или заповядано местожителство в несвойствените за тях каменни домове. Колкото и да са кръвопролитни войните от първите векове на българската държава, колкото и многобройни да са бегълците, които са търсели спасение в Константинопол, известна част от това смесено градско население е останала и заживяла под българска власт.

Селото и то южнотракийското село, влива своето население изцяло в българската народност и ѝ предава някои негови отличителни белези. Не разполагаме с точни данни, с които да анализираме тези белези и днес да ги отделим в лабораторен вид от общата характеристика на българина, но „Веда Словена“, с характеристиките на културата носена в устността ни дава възможност за подобен опит.

Известен е бойният устрем на българите, който помита далеч превъзхождащи неговите сили противници. Тракийската борбеност, се гради на отколе установени нрави и е калена в битки за запазване на независимостта, тя е вродена, както вродени са и воинските добродетели на мъжете от Тракия, посредством възпитанието в качествата „Арете“.

Изглежда, че някои специфични за тракиеца достойнства, превърнати в добродетел, съвпадат с подобни качества на българите и идват да ги подкрепят и развият в хода на сближението. Докога е траел този процес и през какви перипетии минава, все още не е в състояние да установи. Тракийското поведение завещава добродетели в състава на новата народност защото е устойчиво, древно, богато и с опит.

Късно-античният град по нашите земи е укрепен, а не красив, той е разположен на естествено защитено място с дебели стени и с външни отбранителни съоръжения. Блясъкът на периода до готските нашествия е заменен от нуждата всеки център да е в състояние да издържа продължителна обсада и мнозина от императорите след трети век въвеждат държавния контрол над строителството.

Първата българска държава наследява само отчасти, постепенно и дотолкова, доколкото аристократическата ѝ върхушка бавно се приобщава към благородническия начин на живот в Империята.

Античното наследство, влага в средновековното ни общество своя принос към отношенията между хората. Като компактна организация, градовете по нашите земи не са в състояние да окажат решително въздействие. Градовете от Северна България са изпепелени, тези по крайбрежието на Черно море, вече твърде малко приличат на антични средища от муниципален тип, със свое собствено управление, със сложно и класово нюансирано общество, познаващо силните средни прослойки от търговци и занаятчии. Късноантичните градове по времето на създаването на българската държава би трябвало да се назоват ранно-византийски. Те са изцяло подвластни на императора и техният живот е регламентиран от неговата канцелария, контролът е в ръцете на провинциалния управител. Градът започва своята средновековна история и постепенно, от аграрно средище, ще почне да развива своеобразното за средновековието организирано и уставно занаятчийство. Поради тази причина, както и поради ред политически обстоятелства, ранно-византийският град, който влиза в пределите на България, не оказва влияние на обществените отношения от Първото царство. То строи само политически средища и крепости и те твърде късно към стойността си на опорни пунктове прибавят и значението на производствени центрове, едва тогава, въз основа на средновековният градски тип стопанство, се оформят новите производствени отношения. От античността, нашето средновековие не получава пряко наследство. Известен принос градът дава на селото, тъй като през шести век е по същество е аграрно средище. Селската община е форма на обществена организираност която съхранява ценностите на традициите и устността. Това е и най-важният античен компонент в средновековното общество на България. Историята на европейския югоизток за следващите десет века се обуславя от извънредната здравина на първоначалния импулс, получен от масовата обществена основа, която се съставя от свободни общинници.

Такъв е историческият контекст, в който песните от сборника „Веда Словена“ се превръщат в очаквана реалност. В така описания исторически контекст, спорът за автентичността на песните губи основания и се проявява необходимостта от ново задълбочено и многопластово дирене.

По този начин персонификацията Орфей изгубва ранните си черти, той става просто поет, голям колкото Омир и дори по-голям. В късната античност, гръцкият класически орфизъм придобива реликтен и антикварен характер, но тогава започват

отново да се съзират възродени същностни белези на тракийското орфическо нелитературно начало, на разпознатия и отличаващ се тракийски орфически култ.

Това „възраждане“ е важен и дълбок идейно-психологически процес, съхранен у хората, които са живели през V, VI и VII век, т.е. по времето на изграждащата се първа българска държава. С първите българи тези хора са споделили устната форма на орфизма, дали са не гръцкия литературен герой, а фолклорният Орфей, долитературният Орфей. Поради събирателският етап, който представлява първото българско историографско поколение, това не е известно на Проф. Иван Шишманов, един от най-големите български учени. Поради това и ред други конюнктурни причини, той отрича „Веда Словена“ на Гологанов-Веркович, като смята, че е невъзможно антични реалии да се съдържат в българския фолклор. Реалиите са долитературни, но не идват от II хил. пр.Хр., а от периода след VI в. Тогава се запазват тракийските езически реалии, синкретично свързани с понятийните, литературни и философско спекулативни представи на старогръцкия орфизъм. По такъв начин става възможна появата и на самото име на Орфей в родопския фолклор, във „Веда Словена“, в непристъпната за традициите планина Родопи. В този исторически период литературни представи за Орфей рефолклоризират неговият образ.

IV. Глава. Възможност за въвеждането на проблема с различни времеви протяжности в текстовете на Веда Словена.

Разгледах възможността за линейна, исторична поява на явлението „Веда Словена“, посредством изживяване и назоваване на историческите и културни процеси из нашите земи в Древността. Разказът ми там представлява опит да покаже една възможност за наблюдение на проблематиката в категориалното историческо причинно-следственото мислене, което наблюдава процесите в линейно време.

В следващата глава правя опит да направя разказ, който цели да наблюдава възможности за наблюдение на различни протяжности на времето в песните от „Веда Словена“. В „Омировият епос“ Богдан Богданов оприличава времето на омировият свят като един вид епична „резюмирана реалност“ (Богданов, 2006), която има действителен живот до към IV пр.Хр. с уточнението, че когато става дума за песни у Омир, се има предвид нещо комплексно – мерена реч, стихове, припяване и музикален съпровод. Поезията се пее, в много от случаите се добавя и танцуването. В този смисъл към „Веда

Словена“, все още няма изследване за пространствено времевите характеристики на песните от „Ведата“. Това казва и Пламен Бочков в книгата си „Веда Словена – 140 години по-късно“. Цялостно изследване с опит за ситуиране и интерпретация на песните в културната действителност на българо-мохамеданското население от Западните Родопи не е направено.

В тази част споделям един спонтанен обход, от пролетта на 2013 г. с колегата Зарко Ждраков в с. Корова, където антропологически неподготвени намерихме вещ човек в пеенето-съчленяване на обредни песни в различни жанрове. От приказки с местните, допълнително разбрахме, че той е и лечител-билкар. Тъй като не мисля, че имам достатъчната подготовка за цялостна антропологическа анкета, излагам впечатленията си от кратката ни среща, която породила у мен много изследователски въпроси.

След като отидохме на гости, с армаган локум и дълъг разговор в който се опознахме, старецът ни попя песни с различна обредна функция. За едни, той каза, че се изпълняват по време на сватба, в мъжката одая, т.е. те се изпълняват в строго определено пространство и имат съответна функция. Други просто ги попя.

Без да назоваваме „Веда Словена“ разпитах възрастния мъж, дали не знае песни в които да се пее за произхода му. Той ми отговори, че знае и не можа да ми разкаже какво се пее в тях, а ми каза, че ако искам ще ми трябва време и ще ме научи. Аз бях учуден, защото не мога да пея, нямам музикален слух и му го казах. Тогава той отвърна, че ако искам, следващият път като ходим ще ме научи.

Естествено у мен възникнаха въпросите. Защо старецът не можа да ми разкаже какво се пее в песните? Дали въобще знае какво се пее в тях или в процеса на пеене, изпълнителят не е просто изпълнител, а сътворяващ и съчленяващ монтажно отделни мотиви-сюжети от песни, точно така както монтажно са представени песните от първи том на „Веда Словена“.

Друга възможност за това да не разкаже за сюжетите, на този тип песни, е ситуационна забрана, т.е. той да няма право да ги разкаже извън определен тип време, пространство или условия. В този случай, изниква възможността, този вид пеене да е и посветително.

В последствие разбрах, че над проблема е работено. Както споменах, Богдан Богданов (Богданов, 2012) подробно е проследил функциониранята на епическите сказания, но „Веда Словена“ не е поглеждана от тази изследователска перспектива.

Богданов ползва изследванията на съвременната фолклористика като твърди, че те позволяват да се проникне в творческия маниер на аедите от по-ранното време, което ме обнадеждава за случая „Веда Словена“. Всъщност, в изследването на Богданов се потвърди предположението ми, че народният певец вероятно не знае своите песни съвсем точно дори и в случаите, когато се подготвя предварително за празничното изпълнение

За „Веда Словена“ предстои да бъдат наблюдавани проблемите свързани със запаметяването и съчленяването. Това, което науката за човека е наблюдавала в класическият епос, с поколения изследователи, за „Веда Словена“ предстои.

В изследването си правя спекула-пренос с възможността да наблюдавам епоса в митологичното и циклично време, по Фол (Фол, 2002 стр. 15-23), с което наблюдавам внушенията на песните през призмата на създадената методологична представа на „Хиперборейският диагонал“.

Трите главни характеристики, които се наблюдават в песните от първи и втори том на „Веда Словена“ са слънчевият култ и предполагаемата му фолклорна и официална обредност на огъня. Следващата характеристика е хтоничният култ с принадлежащата му фолклорна и официална обредност на итифализма и соларно-хтоничното дуалистично начало в цикличен синтез или като антитеза. Първичната космогония носи тези характеристики предимно във вертикалната структура небе-земя-океан или в т.нар. световно дърво. Във „Веда Словена“ ние можем да ги намерим в песните които третираат „Црно море“ „Дунав-а“ като гранична зона между световете. Понякога тези характеристики са и в хоризонталната структура, чрез идеята за отразеното в огъня слънце.

Същите три характеристики са и в основата на първичната митология, обоснована чрез самооплождането на богинята-майка, която създава сина-родоначалник, а и на ранната религиозност, изградена върху вярата в безсмъртието. Класицизираният елински вариант на същата религиозност е вярата в безсмъртието на душата. Във „Веда Словена“ тези образи се покриват в песните които очертават божески произход на

героя историографски разпознаван като Орфей. Монтажно представената генеалогия на героя в песните от „Веда Словена“ му дава характеристиките на роден от трето поколение, което формира възможност за степенно мислене, характерно за докриналният, устен, „Тракийският орфизъм“. Трите основни позиции обуславят отново устният-идеологически и доктринален монотеизъм, назован в негова цялост като тракийски орфизъм. Той изповядва спираловидната еволюция на сина на богинята като цар, цар-жрец и цар-жрец-бог. Всъщност основните характеристики на образа на героя у „Веда Словена“ повтарят тези изначални негови качества още от тракийско време. Тази историографска позиция дава основание да приемем, че текстовете на песните са израз на автентична обредна действителност, съхранена в устността на българо-мохамеданското население от Западните Родопи.

В същият смисъл, от съвременна историографска позиция става ненужно да се продължава с мистифицирането на феномена „Веда Словена“. Остава необходимостта от интердисциплинарни проучвания в които, да се отделят индоевропейските мотиви в песните от тюркските. Казвам да се отделят от тюркските, защото все още не е ясно как се появява отвъдграничният Китай в епоса и проблема, дали представата за Китай не идва от древнохунска етно-културна и етно-религиозна взаимодействие.

В този смисъл техническото понятие „Хиперборейски диагонал“, не е изследователски обект, който може лабораторно и кабинетно, да се абстрахира от историческия си контекст. Той запазва идеята си на обширна земя на могъщи културни взаимоотношения. Като начин на мислене времето, той може да се приложи и в проблематиката „Веда Словена“.

4.1. За някои качества в образа на епическия герой.

От Питагор насетне и благодарение на Платон устното орфическо учение се превръща в интелектуално убежище на избрани посветени в полиса. Литературно подготвените орфици боравят с богат понятиен инструментариум за трите модела на представите си за Свят — космогоническия, митологическия и доктриналният. В рамките на полисният свят, те нямат възможност да го приложат в обществен или социален план. Полисната представа за Орфей е, че е родом от Тракия, заедно с други певци, поети и учители, която започва с хиперборееца Олен. Въпреки че имената на тези персонажи и приписаните им стихове звучат на старогръцки те представят слаба поезия (вж. мнението на Павзаний с коментар у ХО: 9-11), а Елините ги задържат в

творческата си традиция, като ехо от преобладаващо вдъхновение. По този начин се съхранява и достига до нас възможността на тракийската устна аристократическа доктрина, преди тя постепенно да започне да се снижава през и след IV в. пр. Хр. Независимо от това, тя запазва наследството на югоизточно-европейската/западно-малоазийската устност, синкретизирана с вярванията, обредните практики и монотеистичните идеи на Предния Изток, Персия и Египет. От друга страна, устният орфизъм реликтивно се съхранява в балканския фолклор, като претърпява метаморфоза в масовата мистериалност. Така характерния образ на Учителя в доктриналния, устен орфизъм придобива образа на планинския юнак, който във „Веда Словена“, ще се появи на български език в именна форма Орфен/Уфрен (Фол, 2002 стр. 68).

В случая „Веда Словена“, епосът придобива наюанси на разконспирирана мистериална посветителност, до която са допуснати слушатели на ритмизирани напеви(еподаи)¹⁷. Макар да е снижена, посветителността, която настъпва със записването и редактирането на поемите, все пак тя съхранява основни свои отлики. Следвайки Богданов, пеенето в устната култура е разпознаване, узнаване и назоваване на Паметта—Познание, то е постигнато чрез припомняне и не провокира етносна устна историческа памет с наизустени думи. Това става посредством съизграждането на образи, които стават постоянно чрез промяна. Този тип памет, за разлика от литературната, формообразува мисли, създава идеята с образа и обряда, а не ги описва. Следователно при този тип възпроизвеждане не е необходимо дословно да запаметява веднъж сътвореното, така и се появяват повторенията на сюжетите в песните на „Веда Словена“.

Стереотипите, с които дори Омир си служи, би следвало да се разбират като повтарящ се образ и обред, т.е. като действие-дълг. При изпълнението на действията-дълг повторемостта на визията се дължи на вярата, че винаги така трябва да се случва. Това внушава и цикличността в песните нашата „Веда“. Характерностите на този тип поведение, в основата е вярата-упование която призовава видението, но при неговото посветително огласяване не се съставя мит, нито се митологизува, освен в изследователските текстове.

¹⁷ Виж за епоса и еподите Богданов Б. 2013. Както и 2006, както и Фол. 2002.

V Глава. Една хипотеза за социален ред, отразен в епосът „Веда Словен“.

Българска народностна култура е старината, която е проучвана към края на XIX и се проучва през XX в. „Веда Словена“ е част от този изследователски процес, който обхваща народните вярвания, обичаите, песните, обредно-нормативния ред, практиките в бита и в трудовия процес, породени от мирогледа, както и постоянните промени в тях.

Народната култура, която в етнографски прочит ползва понятието „фолклор“ е исторически динамична система. Тя е неофициална, безкнижовна и непрофесионална.

В някакъв смисъл, дори ранните български апокрифи още не са пориви към книжовност в литературния смисъл на думата. Тази безкнижовна действителност типологически съответства на долитературната епоха от общественото развитие в Югоизточна Европа и в Мала Азия, а „Веда Словена“ е възможният процес за запис на това явление. Типологическите съответствия не са задължителни и хронологически в обща периодизационна схема, процесите са диахронно възможни. Макар и асинхронни, подобни културни кръгове се пресичат, стига носителите им да са още исторически активни, което за края на XIX в., високо в планинските части е абсолютно допустимо.

Българският изворов материал не предлага същински епос до XV в. В него ранната българска митология се долавя, в най-добрия случай, чрез митологеми. Само чрез чисти, абстрактно постигнати конструкции може да се достигне до епоса преди XV в., т. е. възможно е да се създадат хипотези за българската митология по модела на Венедиков (Венедиков, 1987 и 1995).

Възможно е да се възстанови космогоничен мит без литературна митографска обработка, посредством всички други езици, например чрез пластичния. Ако днес наблюдаваме класическото изкуство на Древна Елада, то за своите създатели не е изкуство, а и за онези, които го съзерцават. За тях то е изказ на космогонични идеи. За това, от извороведско гледище е по-добре да не се говори за изкуство, а за изказ. По този начин могат да се обвържат космогоничното мислене с живата старина или с реликтовата действителност, а и с всички веществени извори.

Пластичният изказ дава възможност за изява на космологическата структура, съхранена в народностната култура. Космологическа структура не дава възможност да е понятийно разбрана, докато се правят опити за това. Този вид изказ съобщава

космогоничния модел. Космогоничният модел не може да не бъде в някакъв смисъл митологически, а митологията е и идеологическа система.

Следователно, принципно е необходимо два да са основните обекта на проучването на безкнижовната действителност — песните и обичайно-обредните комплекси, но в единството им. Това единство се въплъщава в обредни представления, чиито елементи подлежат на анализ, които до момента, за „Веда Словена“ не е направен. Този анализ би трябвало да открие семантически чист образ на най-старото космогонично мислене на европейска земя и едва тогава да се съпостави с тракийското, тюркското-хунско, келтско, семитско и всички възможности които предполага „Веда Словена“. Такъв анализ може да се направи, по два начина. Първият начин е модулният, стига модулът да е исторически оправдан, с други думи, ако той функционира и функционирането му може да се проследи чрез измененията си. Вторият начин е културно-историческият.

Когато се търси произходът на средновековната българска култура, ще рече и на българската народна култура(ние вече сме убедени, че във Веда Словена търсим именно нея), то неминуемо ще се търси и древното наследство. Би било погрешно схващането, че такова наследство, представлява компактна група белези, които автоматически преминават като цялостна съставка в образуващата се друга култура. Наследството е механизъм, то предполага промяна и на пластичния изказ.

Първият метод търси функционирането на самата структура (макар и с други структури), а вторият търси функционирането на етно-културни взаимоотношения¹⁸. Тези взаимоотношения не са възможни, ако участниците са пасивни. Те са възможни, ако се носят активно. Етно-културните взаимоотношения се извършват в условията на безкнижовна среда. А „Веда Словена“ отразява дори по-сложен процес на взаимодействие, в среда, книжовна за едни и безкнижовна за други носители.

В процес на взаимодействие оцеляват образите, а историческата, културна, доктринална семантика може да избледнее. За „Веда Словена“ това ще означава, че през цялата късна античност субстратното население на Балканите носи именно представата на фолклорният образ за юнака, пастир и певец, съхранен като представа и във „Веда Словена“.

¹⁸ *Виж подробно, с примери Фол Ал. (Българската народна култура и тракийското изворознание(Методологически бележки), 1985)*

Като се отстрани опасността от структуриране, ще остане проблемната ситуация за характера на културно-историческите взаимоотношения при пресичането им от книжовна в безкнижовна среда.

Езикът на пресичането, по отношение „Веда Словена“, ако тя съхранява древни реалии би могло да отразява две равнища на общуване в която и да е от възможните форми, тъй като в основите си общуването е йерархично и съсловно. Едното възможно равнище, във „Веда Словена“ е това на овластените(българо-мохамедани), с различен статут или авторитетните представители на общността, което предполагам е отразено в песните от първи том на „Веда Словена“. Вероятно е те да изискват форма на посвещаване, т.е. вероятно е да не са за всеки или просто да не са за българите-християни. В този контекст, второто равнище е отразено в песните от втори том на „Веда Словена“. Предполагам също междинно равнище, което прави идеологическа връзка между песните от двете нива, на първи и втори том от „Веда Словена“. То би отразило своеобразно съсловно общуване, което би осигурило идеологическо въздействие – разговор. При наблюдаването на така предположена действителност, би се доказала социална приемственост в традиционното българско общество от Древността, дори до днес, запазено в културата на българо-мохамеданското и българо-православното население от Западните Родопи.

Предпоставката за такова общуване е в близките социално-икономически условия, при които живеят участниците в процеса. Това е общуването на сходни типове историческа памет и от една страна е възможно да се наблюдават културни взаимодействия-модел от траките в античността, от българите през късната античност и ранното средновековие, но и от османлиите. Този метод предлага наблюдение на възможните етно-религиозни взаимодействия, свързани с явлението „Веда Словена“. Това се предполага от различието между първи и втори том на епоса, като във втори том се наблюдават християнски мотиви навлезли в традиционната култура. В този случай ще стане възможно да се наблюдава създадена се култура, най-напред именно в безкнижовна среда и в историко-географски зони с приблизително еднакви характеристики. Такива зони са контактните. Към тях принадлежи и източната половина на Балканския полуостров и планината Родопи.

Заключение

Още във въведението на историографските проблеми на „Веда Словена“ пролича необходимостта от нов, историографски поглед към явлението. Важно за изследването ми бе да се наблюдават историографските позиции на предходните поколения чийто достижения от първият етап, след публикациите на „Веда Словена“ са в конюнктурната среда на епохата, в която се формират националните представи за държава. Историографската позиция в епохата на записите приема славянството като етнически или национален белег, което в настоящата работа е представено като пореден опит за доктринизирането му. За пръв път в настоящият текст са свързва темата „Веда Словена“ с дълбоките исторически, политически и културни взаимодействия, които формират представите за „славянство“. Тези разнородни представи, заедно с търсените ведически текстове у „Веда Словена“ я мистифицират и допринасят за това, културното явление да не бъде изследвано по същество и систематично, 140 години след появата му.

Изследването ми предлага систематичен, т.е. цялостен историчен и културологичен преглед над историографските позиции за „Веда Словена“, което до момента не е направено.

За пръв път историята на „Веда Словена“ е наблюдавана като процес от исторически, културни и социални събития, които се взаимопораждат. Този подход определи основните категории проблеми свързани с допълнителните конюнктурни и политически зависимости на историографските поколения. Тези зависимости и пристрастия, заедно с историографското невидение на първото поколение учени за историческите процеси, които формират средновековната българска държава, допълнително мистифицират културното явление „Веда Словена“.

СПРАВКА ЗА ПРИНОСИТЕ НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

Принос на текста е подробния разказ за състоянието на научното знание по време на записите, за т.нар. първи историографски етап на проблематиката. Този първи етап съвпада и с първото поколение учени които събират данните за историята на българските земи в древността. Тези учени, представители на първото историографско поколение, все още нямат възможността да усмислят и интерпретират натрупаните

данни в цялостна система от знания за културните, историческите и социални взаимодействия из нашите земи.

Принос към проблематиката е описана възможността за онаследяване на антични културни реалии в съзидателното и синкретично поведение на средновековната българска аристокрация, в историята им извън градовете.

Принос за проблематиката е и историографската позиция, че всеки вижда това което знае, това което е. От тази гледна точка е наблюдаван интересът към ориенталистиката и свързаните с нея византинистика, нумизматика, археология – все науки, които ще се обособят и развият след XIX в. Жаждата за знание на редки езици и култури, интересът към Изтока, до голяма степен формират и отношението към „Веда Словена“ като към индийски ведически текст, какъвто тя не е. До голяма степен, този проблем обяснява и оприличаването на епическите песни с опита за историзиране направен от Раковски. Раковски, обаче прави опит за исторически текст, докато „Веда Словена“ отразява поведение носено в устността, което няма цел да историзира. Това че първото историографско поколение не може да направи разлика между функциите на текстовете не би следвало да определи или промени самите текстове, а и културното явление, което отразяват.

За пръв път в настоящият текст е въведен проблема за понятието нация и производната национална идентичност, и отношението на тези понятия към проблематиката „Веда Словена“. Като късен продукт в развитието на човешката цивилизация, нацията представлява нова социална организация на обществото. От настоящият текст проличава, че в условностите на националните представи към XIX в., принципно, проблематиката „Веда Словена“ няма основание, което я мистифицира. Културно явление като „Ведата“ надхвърля представите, които националният идеал предполага. В този смисъл, разгледана в Цялост, историята на българите е наблюдавана като мисия. Мисията на средновековните българи, в този смисъл е наднационалния градеж на синкретична държавност, толерантна по отношение на култура, етностност и религиозност. Споменатите качества и принципи изравняват държавността с представата за цивилизация и дават възможност за появата на явлението „Веда Словен“. При тази констатация тезата ми подкрепя твърдението на Пламен Бочков, че феноменът „Веда Словена“ е частица от общата картина на българската култура, тъй като по същество тя е синкретична.

Принос на тезата ми е и историографското назоваване на създаването и идеологизирането на славянството като култура, литературност, институция и държава. В този смисъл, отново разглеждам историческата мисия на българите и опитът им в създаването и идеологизирането на държавата. Понятието историческа мисия изравнявам по смисъл с историческата вина, която българите носят посредством своето държавно-творческо поведение. Едно от последствията на българското държавно съзидание е феноменът „Веда Словена“. От тази историографска позиция „Веда Словена“ е феномен, възможен за проява в българска културна среда и посредством българският подход към държавността. Този фактор е един от поводите за мистифицирането на явлението през епохата на формиране на националните държави, тъй като от една страна бележи на българска култура, могат да бъдат ситуирани в няколко бъдещи национални държави.

Принос на тезата е и цялостното историческо наблюдение на културното явление „Веда Словена“. От този метод проличава съществения, български доктринерски модел на славянството. Славянството и „Веда Словена“ е доктрина която не се вписва в политиките на националните държави в епохата на записите. „Веда Словена“ е в разрез с националните доктрини на сърбите и хърватите, откровено е пречка и за модерна Гърция, пречка е и очевидно нежелана от имперска Русия. Всичко това, в края на живота си разбира и Веркович, пише го в писмата си до Гологанов и Стамболов, а настоящият текст го проследи като историческа действителност, което не бе направено в хронологична подредба.

Проблемът за славянството и „Веда Словена“ ме отведе до проблема със славянството в текстовете на „Веда Словена“. Принос и съвременна историографска позиция, е че славянството не се наблюдава като етнически белег, а като културен процес, който се институционализира от съзидателното дело на владетелите от първото българско царство. От текстовете на „Черноризец Храбър“ проличава първоначалното идеологизиране на славянството и превръщането на същото в държавнотворческо дело. В този смисъл то е функция на държавността, която придава нов облик и дава възможност за институционализиране на българската средновековна държава. Посредством създаването на държавен език славянството институционализира и религията, по този начин българската средновековна Държава се легитимира като претендент в имперската надпревара, но посредством словото се създава и нов назован, подреден, цялостен и понятиен модел за свят.

Принос за разбирането на проблематиката и мистифицирането на „Веда Словена“ е разказът за процесът, в който в стечение на историческите и политически събития приложеният за пръв път от българската средновековна аристокрация, модел „славянство“, се възприема и от следващи държавни образувания с претенции за създаване на държава от имперски тип. Подобен опит прави католическият свят с поръчката на историчният и доктринерски текст на Мавро Орбини, но не го прилага. Прилага го Петър Първи, в Русия, която за пръв път след българите, доктринизира славянството. Това става посредством превод на историчния труд на Мавро Орбини, където славянството е представено като етнообразуващ белег и приложим модел за създаването на държава.

Друг принос на тезата е, че наблюдава процеса в които се усложняват политическите зависимости на културното явление и в последвалите епохи. В епохата на записите на „Веда Словена“, когато се формират модерните представи за държава, са направени опити за създаване на държавна доктрина от славянството, по модел, това правят хърватите и сърбите с производната доктрина македонизъм. Всички тези събития са и част от съдбата на Веркович, който в политическата и конюнктурна епоха е обруган от т.нар. славянски учени, а „Ведата“ е конюнктурно мистифицирана. Като контрапункт се явява френската наука и отношението ѝ към делото на Веркович-Гологанов.

Принос на текста е, че наблюдава литературното явление „Веда Словена“, у което не присъстват съпоставими реалии които могат да определят славянски етно-културни белези, извън общата представа за славяните като клон на индоевропейското семейство. И поради това мисля, че явлението, като израз на българска, устна, традиционна култура е допълнително мистифицирано и недокрай изследвано.

В изследването на конюнктурните процеси формирали отношението към „Веда Словена“ пролича, че в моментите, в които българите извоюват суверенитета си явлението „Веда Словена“ става популярна обществена и историографска потребност. Това важи за няколко периода на нашата история. Веднъж това се случва след Освобождението, втори път, с установяването на македонският въпрос през 60-те години на XX в., за трети път, 80те гна XX в. и днес, когато делото на Веркович-Гологанов отново става обществен проблем.

Спазвайки хронологичен ред, при наблюдението на историческите и политически процеси в биографията на Стефан Веркович, за пръв път в историографията на проблематиката „Веда Словена“, в подкрепа на горната теза пролича следното. Като агент на сръбското правителство Веркович се отказва от облагите, които са му предоставени, защитавайки принципните си позиции за българският произход на песните. В следствие на позицията си, сръбското правителство изисква да върне предоставените му средства с които е работил, изземат му антиките и събраните текстове. Останал без средства е принуден да заложи това, което е оцеляло, за да изхранва семейството си. Може би от наивност, за да защити позицията си и да издаде втори том на сборника заминава за Русия за шест месеца, откъдето очаква помощ. Вместо шест месеца, Веркович е принуден да остане в Русия 14 години, тъй като не получава необходимата подкрепа.

От 1877 - 1891 г. живее в Русия, където оскъдицата го подтиква да разпродаде част от своята антикварна сбирка. Много от античните монети в колекцията му се озовават в големи световни сбирки като Кралския монетен кабинет в Копенхаген, в Париж, в Британския музей и в Оксфорд. В Русия открито се противопоставя на великосръбската и гръцката пропаганда и отстоява истината за българския характер на т.нар. македонските славяни.

Осъзнал политическата конюнктура и действителният повод за мистифицирането на „Веда Словена“ Веркович се прибира от Русия със средствата, които са му заплатени за книгата „Топографическо-этнографическій очеркъ Македоніи“, която е политическа поръчка от министерство на войната в Русия.

Принос към проблематиката „Веда Словена“ е наблюдението от позицията, че всяко поколение пише историята си, т.е. всяко поколение съизмерва добродетелите. От тази позиция въведох проблема за възможното състояване във видове време на текстовете на епическите песни у сборника.

Историографска необходимост на текста бе назоваването на историческият процес, който предполага появата на феномена „Веда Словена“. В тази част на текста проследих историческата възможност за взаимодействие по отношение на културата на античното население с дошлите в късната античност българи и всякакви други варвари. Този процес се изясни от историята извън градовете по нашите земи в древността, където може да се съхрани добродетелността носена в устната, традиционна култура.

По въпроса за времето в текстовете, цитирах съвременните тези и отбелязах възможностите за неисторична протяжност на времето у песните, като направих възможна спекула по отношение на наследство на начина да се мисли времето, посредством техническото понятие „Хиперборейски диагонал“. Тази ситуация предопредели възможности за унаследяване на древен социален ред, който е съсловен, иерархичен и поне двусъставен. Въпрос на допълнително културно-исторично, антропологично и етноложко изследване е да се наблюдават възможностите за общ език между българо-мохамеданите и православните. Този общ език може да бъде потвърден от общата образност в мотивите на песните, но може да бъде и препотвърден в обредната образност, в съхранените образи, форми, цветови внушения и мотиви от предметите-инструменти на бита, при двете обществени групи. Съхранената образност у „Веда Словена“ свързва традиционната култура от Западните Родопи с древните представи за несвършека на живота и предполага разбиране за съизживяване на природните феномени. Става ясно, че на този етап няма причина да отричаме тази възможност, защото тя е исторически проследима културна реалия, среща се в устната форма на орфизма, среща се у Богомилството, среща се дори и у съвременната култура на последователите на Учителя Петър Дънов, т.е. няма обективна причина която да прекъсва възможностите за унаследяване на древната вяра за несвършека на света. Общите белези на тази култура са почитта към Слънцето и неговият образ на Земята – Огъня и йерархичната социална подредба, образи които изпълват сюжетите на песните от „Веда Словена“.

Друг принос към проблематиката, е че текста назовава проблема за метода на запомняне, пеене-напяване, говорене или интерпретиране на песните. Този проблем е изследван в нашата историография за типологично сходните културни явления-текстове от античността, но до тук това, за „Веда Словена“ не е направено. Метода за запомняне и интерпретация на епически песни с подобен размер е проблем за изследване, който допълнително ще обособи различните видове контекст, характерни за културното явление.

Принос са и частичните ми наблюденията, свързани с времево-пространственият контекст на песните, които водят до възможностите които предоставя пластичният изказ. Както възможността в пластичният изказ да се отрият белези на културата съхранени в епическите песни, така и всички изводи в тезата показват, че е необходимо за явлението „Веда Словена“ да се създаде интердисциплинарен изследователски екип

който да реинтерпретира проблемите. Този екип трябва да постави, доколкото е възможно, текста в неговият контекст, в неговата среда посредством кабинетно интердисциплинно проучване и на терен.

Изследването събира съвременните историографски тези които достигат до необходимостта за нов цялостен, интердисциплинарен прочит на явлението, по същество.

Публикации по темата ми:

1. Исаев Д. 2012. „Моите занимания с древната тракийска култура”.
http://www.bogdanbogdanov.net/forum_bg.php?page=discussion_show&discID=74
2. Исаев Д. 2013. „При корените на Веда Словена”. Вестник „Университетски дневник” – НБУ, бр. 4, стр. 10-11;
3. Исаев Д. 2013. „[Една хипотеза за социален ред, отразен в епоса Веда Словена](#)”. Годишник на Департамент „История”, т. VIII. НБУ. [София. 24 стр.](#) <http://ebox.nbu.bg/hist16/> .
4. Исаев Д. „Създаването на славянската доктрина и Веда Словена”.
Под печат.